

Bilaga 1

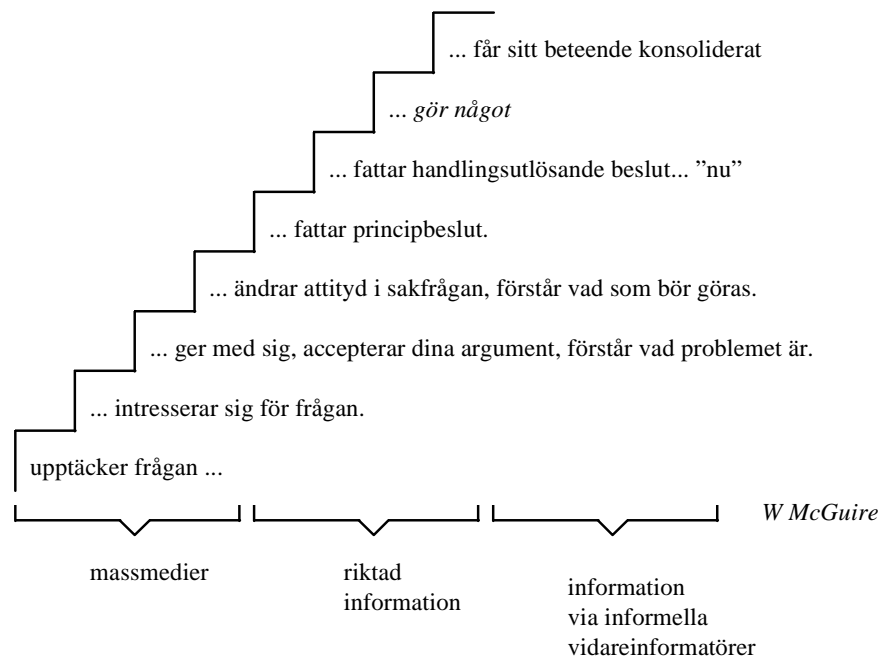
Informationssamverkan mellan olika myndigheter

Generella förutsättningar för att information om skolans värdegrund ska tas emot och användas

Följande generella resonemang har legat till grund för bedömningar och förslag i kapitel 2.

Mottagarens inställning

All informationsverksamhet fungerar på mottagarens villkor. Enkelt uttryckt ska en mottagare, innan han eller hon går till handling, ha tagit sig upp för en tämligen mödosam trappa där stegen kan betecknas på nedanstående sätt:

För personer som i ett initialt skede knappast upptäckt en fråga, än mindre intresserat sig för den, är påverkan via massmedier av stor betydelse. Mottagare som nått en högre grad av medvetenhetsnivå (accepterar argumenten men har ännu inte agerat) spelar riktad information en större roll. För personer som överväger att ändra sina beteenden (fattar principbeslut) spelar påverkan av informella vidareinformatörer den största rollen för att avsikten ska övergå i handling. För att få mottagare att vilja *stanna* på trappans högsta steg är det också viktigt att ett önskvärt beteende konsolideras vilket t.ex. sker genom någon form av belöning, erkännande.

Frågan om skolans värdegrund kan sägas vara väl känd av alla som arbetar i skolan även om själva begreppet – värdegrunden – enligt många utsagor är svårt att precisera (se bl.a. avsnitt 4). Medierna har haft anledning att intressera sig för frågor som ytterst handlar om värdegrunden t.ex. när rasistiskt färgade bråk uppstått i skolor, när problemet med elever som inte kommer att få godkänt på gymnasieskolan diskuteras, när mobbningsfall uppmärksammas. Den uppmärksamhet som värderelaterade problem fått i medierna garanterar emellertid inte att skolans personal stimuleras till handling.

Det finns flera sätt på vilket en person – lärare eller annan skolpersonal – kan förmås att närma sig steget ”handling”. Ibland fungerar lokala händelser som incitament, s.k. *trigger events*, och flera skolor som startat projektarbete kring skolans värdegrund nämner en händelse som fungerat som ett slags väckarklocka. Om en person ska fatta principbeslut krävs också att han/hon fått information inte bara om *vad* saken gäller utan också *hur* man kan gå till väga. Det som bromsar nya arbetsformer som kan stärka skolans fostrande uppgift förmodas vara att ”vad”-informationen dominerat över ”hur”-informationen.

För att en person ska ändra sitt beteende, anamma nya arbetsformer, krävs dessutom att aldrig så auktoritativ information från t.ex. myndigheter och etablerade organisationer kompletteras med signaler från s.k. informella vidareinformatörer. Många studier visar att nya arbetsmetoder sprids i professionella grupper när s.k. *early adopters*, personer som av sina kolleger ses som vägröjare, anammar nya metoder. En grundläggande förutsättning för att arbete med skolans värdegrund ska få större genomslagskraft är att den upplevs som viktig av dessa lokala opinionsledare.

En mottagare som utsätts för påverkan att ändra sitt beteende gör ett slags inre kalkyl över de fördelar men också uppoffringar som handlingen kan medföra. En hypotetisk kalkyl som en lärare kan tänkas göra inför propån att ägna mer uppmärksamhet åt värdegrunden kan se ut så här:

Fördelar

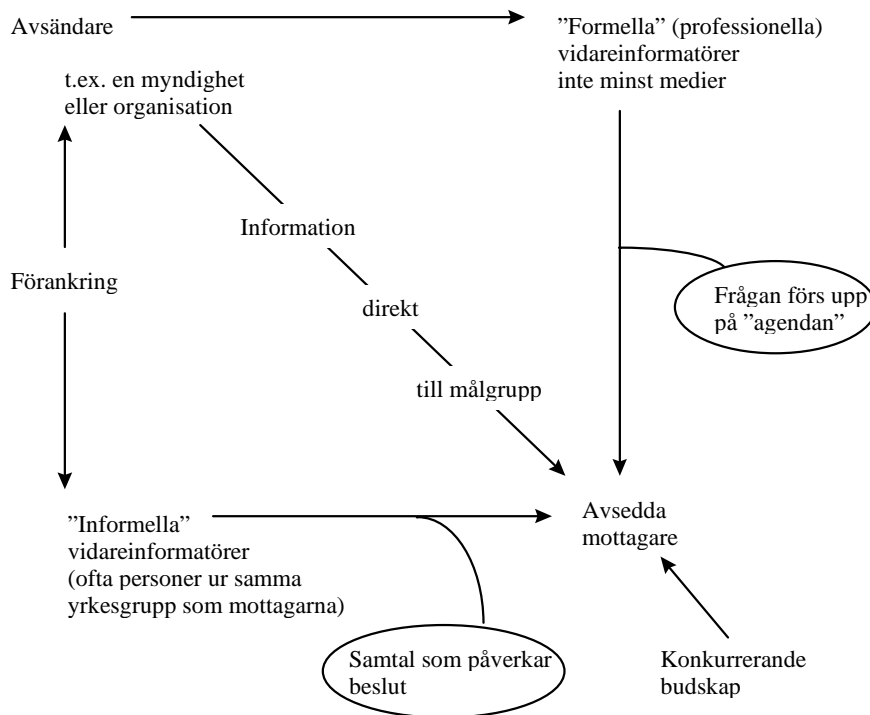
Stämmer med pedagogiska ideal (professionella värderingar)
 Får kollegernas uppskattning (höjer status)
 Skapar ett klimat som gynnar lärande
 Stämmer med mina personliga ideal (etisk bedömning)
 Gör undervisningen roligare
 Uppskattas av skolans ledning
 Uppskattas av (vissa) föräldrar
 Stämmer med skolplanen (slipp-erkritik)

Uppoffringar

Tar tid från den undervisande uppgiften
 Kräver att jag kompletterar min kompetens
 Kräver att jag omprövar min bild av mig själv som lärare (erkänner att jag kanske inte disponerat tid och resurser rätt)
 Kräver engagemang, ork som inte alltid finns
 Uppskattas inte av alla föräldrar

Bedömningen av för- och nackdelar är kanske inte alltid sakligt grundad utan kan bygga på felaktiga föreställningar. Om en mottagare upplever uppmaningen att ändra sitt beteende eller arbetssätt som "krävande" – och där det inte finns några *garantier* för att ett ändrat beteende leder till goda resultat – är risken stor att han/hon accepterar argumenten i sak men skjuter upp beslutet att agera. I den situationen bör informationsinsatser i regel ha en tämligen odramatisk ton och lyfta fram möjligheterna att successivt "pröva på" nya arbetsformer (starta projekt etc). Budskapet att ägna mer omsorg åt skolans värdegrund kan vara ett sådant budskap. Skolverkets *projekt Skolans värdegrund i praktisk tillämpning* är ett exempel på ett sådant projektarbete där erfarenheterna kommer att spridas både av Skolverket och från kollega till kollega av informella informationsförmedlare.

En generell modell för hur olika kontaktvägar kan användas av berörda myndigheter är därför:

Modellen illustrerar att den som vill förmedla ett viktigt budskap till en målgrupp måste använda sig av olika tre vägar. Informationen direkt till den avsedda mottagargruppen är viktig (bl.a. för att det är den enda kanalen där budskapet inte omvandlas/förvanskas) men de avsedda mottagarna uppvaktas av många andra aktörer och det är svårt att få budskapet att tränga igenom.

Budskap som går ut via formella vidareinformatörer (framför allt medierna) har funktionen att placera en fråga i mottagarnas medvetande, att få dem mer intresserade. Däremot är medierna i regel inte särskilt bra på att sprida detaljinformation – eller "hur"-information. En slutsats blir att de myndigheter/organisationer som har i uppdrag att kontinuerligt främja frågan kan ha stor hjälp av allmänna nyhetsmediers och specialmediers uppmärksamhet. Men det som i praktiken är avgörande för om en avsedd mottagare (t.ex. en rektor, lärare) ska ta till sig ett budskap och handla på ett visst sätt är den påverkan som sker via de *informella vidareinformatörerna*.

Begreppet ”skolans värdegrund”

För att ett budskap ska tas emot måste det komma från en avsändare som är känd och respekterad och ”nyckelordet” i budskapet måste vara tydligt. Informationen om skolans värdegrund sprids nu av en rad avsändare som alla är kända och respekterade av de avsedda mottagarna. Förutsättningar finns för både myndighetsspecifika insatser och för eventuella framtida, gemensamma insatser under ett kampanjnamn.

Själva nyckelbegreppet ”skolans värdegrund” har av många betecknats som diffust och svårtolkat. Det kan därför behöva förtydligas.

Möjlighet att bilda och underhålla lokala nätverk

Strategiskt informationsarbete bygger i hög grad på mänskliga nätverk och förankring. I arbetsgruppen ingår myndigheter på nationell nivå. Bara en av myndigheterna – polisen – har en lokal organisation och deltar fysiskt i skolans arbete. Informationsarbetet skulle bli effektivare om de samverkande myndigheterna antingen kunde skaffa regionala/lokala samverkanspartners och/eller återkommande skapa forum för lokala kontakter (analogt med vad Barnombudsmannen gjort under de s.k. BUS-veckorna som samlat nationella och lokala samarbetspartners till konferenser och överläggningar).

Bilaga 2

Skolor och organisationer Erfarenheter och observationer från förening- ars arbete i skolan

Arbetsgruppen har under våren 1997 tagit kontakt med ett antal ideella organisationer som kunnat framföra sina synpunkter på skolans arbete med värdegrunden, vilka hinder och möjligheter som de som organisationer mött i sina kontakter med skolan samt deras reflektioner kring skolan som organisation.

Följande organisationer har träffat arbetsgruppen: Elevorganisationen, Landsorganisationen, Lärarförbundet, SAMFI/Samarbetsgruppen för miljö, fred och internationalisering i Stockholms län (Amnesty International, Rädda Barnen, Röda Korset, Svenska FN-förbundet, Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, Sida, Svenska UNICEF-kommittén, Lärare för Fred), Skolkommittén, Svenska Kommunförbundet, Sveriges Kristna Råd, Tidningen i Skolan, Ungdomens Nykterhetsförbund och Världsnaturfonden.

Arbetsgruppen har också kommit i kontakt med ett antal skolor som kunnat berätta om sitt lokala arbete med värdegrunden. Följande skolor har arbetsgruppen träffat: Dalhemsskolan, Helsingborg, Eksjö gymnasium, Eksjö, Fjällensskolan, Järfälla, Marielundsgymnasiet, Norrköping, Per Brahegymnasiet, Jönköping, Sandagymnasiet, Huskvarna, Vilundagymnasiet, Upplands Väsby.

De synpunkter som kom fram i samband med arbetsgruppens hearing med fyra skolor redovisas i kapitlet 4: Så arbetar några skolor med skolans värdegrund i praktisk tillämpning.

Arbetsgruppen vill särskilt påpeka att de organisationer och skolor som arbetsgruppen kommit i kontakt med endast utgör ett begränsat urval av möjliga kontakter. Sammanställningen ska därför ses som en exempelsamling på hur skolor och ideella organisationer resonerar, när det gäller arbetet med skolans värdegrund.

Organisationernas erfarenheter från egna skolkontakterna är sammanställda under sex olika huvudrubriker: Det lokala samhället, Hemmen och föräldrarna, En öppen skola, Rektor, Lärarna och eleverna. Kapitlet avslutas med ett antal förslag till åtgärder. Synpunkter från kontaktskolorna finns också invävt i materialet.

Till arbetsgruppen framförda synpunkter

1. Det lokala samhället/ideella organisationer

I våra kontakter med ett brett urval av olika organisationer har det uttalats tydligt att det som ofta beskrivs som "skolans värdegrund" i själva verket är grundläggande värderingar som omfattas av nästan alla grupper. Alla etablerade organisationer och institutioner arbetar för de grundläggande värdena men med olika idéer om hur de förverkligas.

Alla organisationer har ett stort intresse av att med olika profiler bidra till att stärka skolans arbete med såväl kunskapsförmedlingen som med dess fostrande uppgifter.

Flera organisationer redovisade ökade svårigheter att "komma in i skolan". Det antogs bero dels på bristande resurser, dels på att skolan blivit hårdare styrd av timplanen och den garanterade undervisningstiden.

Det framkom också antaganden om att de som verkar i skolan inte alltid känner till de resurser som finns i närsamhället. Det gäller såväl annan samhällsrelaterad verksamhet som ideella organisationer av olika slag. De frivilliga organisationerna ser sitt deltagande i skolans arbete inte bara som ett tillskott av kunskaper utan också som ett påtagligt bevis på att det personliga engagemanget är viktigt och att folkrörelsetraditionen lever.

Många beskrev bristen i skolans sätt att utnyttja de resurser som finns i omvärlden och många upplever skolan som en sluten värld där det är mycket svårt för andra att komma in.

Arbetslivets resurser bör bättre tas till vara än vad som sker i dag i t.ex. Prao och Arbetsplatsförlagd utbildning. Många menade att det behövs en tydlig koppling mellan skolans arbete med kunskaper och den omvärld där kunskaperna ska komma till användning – i arbetslivet, samhällslivet och det privata.

Företagen, de ideella organisationerna och föreningarna har svårt att för skolans räkning skapa de nätverk som kan behövas i skolarbetet. I våra samtal efterlystes ofta tydligare kommunala skolplaner som kan fungera som styrdokument. De betecknas ofta som sämre och kortare varianter av läroplanen och ger därmed inte någon vägledning vare sig till skolorna eller andra. Den kommunala skolplanen ska vara stabil över tiden och innehållet ska återspeglas i andra styrinstrument, t.ex. budgeten.

En allmän kommentar var dessutom att kommunernas uppföljning och utvärdering av sin skolverksamhet måste bli väsentligt bättre och ligga till grund för revideringar och andra åtgärder. Kommunens skolplan ska tillsammans med läroplanen ligga till grund för skolornas egna arbetsplaner. I den lokala arbetsplanen översätts de nationella och

kommunala skolmålen till en beskrivning av skolans konkreta verksamhet.

Det skolan behöver i ett målstyrt system är återkommande egna utvärderingar men också utvärderingar på kommunnivå. Genom återkommande utvärderingar på kommunnivå kan de lokala politikerna följa utvecklingen inom skolan. För att underlätta den lokala utvecklingen måste de lita på decentraliseringen och målstyrningen.

Sveriges Kristna Råd framhöll att det i läroplanerna står att skolan ska vara öppen mot det lokala samhället, vilket också då omfattar kyrkan. På ett 60-tal orter finns det "skolkirkor" som kan bidra med en etikdiskussion, krishantering och bevarandet av kulturarvet. Skolkirkan kan också delta i undervisningen men den ska inte ta över ansvaret för undervisningen i religionskunskap. Den ansvar skolan för. Det finns utarbetade dokument för genomförandet av en skolavslutning som ska möjliggöra att alla elever oavsett bakgrund och religion ska kunna delta.

2. En öppen skola

Under samtalen ville flera peka på att dagens ungdomar genomgår en annorlunda socialisation i jämförelse med tidigare generationers. Det som gäller är här och nu! Att skjuta på behovstillfredsställelsen till senare i livet är inte inne i dag. Över skolporten skulle det behöva skrivas "Här pågår livet". Med den inställningen skulle det vara lättare för eleverna att finna mening i skolan. Den förlängda ungdomstiden, den tidigare puberteten och det senare inträdet i arbetslivet har gett radikalt förändrade förutsättningar för den uppväxande generationen. Skolans samband med livet utanför och efteråt är inte lätt att upptäcka för de unga.

Många av de ideella organisationerna var av den uppfattningen att vissa skolor fortfarande följer gamla mönster och upprätthåller interna traditioner som försvårar införandet av nya arbetssätt och arbetsformer. Schema och timplan används som argument för att inte upprätta samarbete mellan skolan och t.ex. det lokala näringslivet eller de ideella organisationerna. Numera måste de ideella organisationerna konkurrera med så mycket annat som är av intresse för eleverna. Utbudet av olika skolexterna inslag kan på vissa orter upplevas som stressande av lärarpersonalen.

Några befarade att undervisningen på vissa skolor riskerar att bli "privatskola" där läraren isolerar sig och klassen från den övriga skolan och från det närsamhälle där skolan är belägen. Den sociala kompetensen utvecklas där lärare och elever samtalar vilket i stor utsträckning kan ske både i undervisningssituationen och i andra sammanhang. Men det är viktigt att läraren talar med eleven inte till eleven. Som lärare

kan det vara svårt att möta elevernas kritik eller behov av argument för att genomföra en speciell uppgift. Att livet är här och nu kan vara svårt att acceptera när undervisningen ensidigt utformas av den undervisande läraren.

I många av samtalen framhölls att timplanen för grundskolan kunde tas bort för att underlätta för nya arbetssätt och arbetsmetoder. Det är målstyrning som gäller och inte tidsstyrning.

Vid samtalen framkom vidare den gemensamma uppfattningen att skolan tjänar på att arbeta med värdegrunden. Den stärker sambandet mellan hem och skola, skapar bättre lärmiljö och arbetsmiljö i skolan. Skolarbete som utgår från värdegrunden ger en personlig daning som den enskilde eleven har nytta av under hela sin skoltid och i sitt kommande liv. För eleven är läraren en betydelsefull förebild. Skolan ska vara öppen mot det omgivande samhället, men det är lika viktigt att skolan är öppen inom sig själv för att skapa sammanhållning, integration och lojalitet.

Vid samtalen framkom synpunkter på att klassmöten eller föräldramöten måste utvecklas mot mer av en föräldrautbildning. Föräldrarna kan delta i planeringssamtal där föräldrar, elever och lärare tillsammans planerar undervisningen i längre perioder. En öppen och fördomsfri dialog mellan hem och skola är ett viktigt förhållningssätt för vuxna som vill vara förebilder för barn och ungdomar.

Det är hemmet som kan skapa ett uppväxtklimat som utvecklar barnets förmåga att leva sig in i andra människors livssituation. Att utveckla det som kallas empati. Hos varje individ finns en grogrund för empati som kan utvecklas eller hämmas.

3. Rektor

Vid arbetsgruppens kontakter underströks ofta vikten av att rektorena kan hantera värdegrundsfrågor och tillämpa dem i det egna vardagsarbetet. I dag fostrar skolan till en ny typ av samhällsmedborgare. För att skolan ska lyckas med uppdraget måste ledarrollen förändras. Rektor måste vara en demokratisk ledare med auktoritet för att förverkliga skolans mål när det gäller normer och värden. Skolans organisation och skolledningens demokratiska ledarförmåga påverkar i mycket hög grad arbetet ute i klasserna. Den lärare som möter en skolledare som praktiserar demokrati får lättare att själv agera demokratiskt i lärarum och klassrum.

Skolledningen tjänar på att utarbeta en tydlig ledningsdeklaration för sitt eget arbete och som kan utgöra riktmärken för elever och skolpersonal. I den mångfald mål som finns uttalade inom skolan, kan en ledningsdeklaration bli en samlande vägvisare för inte enbart det vardagliga arbetet utan också för skolledningens visioner.

Under samtalen framkom att det finns för många mål i skolan och på olika nivåer, från den enskilde elevens mål till mål för hela det offentliga skolväsendet. Det kan därför vara viktigt att särskilt lyfta fram några mål eller delmål varje år för att göra dem tydliga och för att kunna följa upp och utvärdera gjorda arbetsinsatser.

När det kommunala skolplanen är alltför visionär utan att ange konkreta mål som går att utvärdera, blir det rektor eller den lokala styrelsen som tolkar och omformulerar intentionerna i dokumentet. För sitt arbete på skolan behöver rektor ett kommunalt styrdokument som kan styra, stödja och stimulera utformningen av den lokala arbetsplanen. Det är viktigt att de vuxna på skolan skapar en gemensam bas för sitt arbete. Lärarna måste själva kunna känna trygghet för att på bästa sätt utveckla förutsättningarna för elevernas socialisation och begrepps- bildning i etik och moral.

4. Lärarna

Det är viktigt att skolan utformar en policy som tydligt anger den värdegrund man tillsammans står på och som visar på "så här gör vi hos oss", framfördes till arbetsgruppen. På gymnasieskolan är det viktigt att man bemöter eleverna som vuxna. De vuxna förebilder som eleverna möter mest och lär känna är lärare i undervisningen. Det är därför viktigt att lärare i sin praktik också omfattar och gestaltar de demokratiska värdena.

Det framkom vid samtalen med arbetsgruppen att det är viktigt att läraren vågar och kan hantera uppkomna konflikter. Lärare måste se skolans samtliga elever som sina, eller som sitt ansvar, även om man inte har personlig kontakt med alla. Passiva lärare och lärare som inte visar solidaritet med sina arbetskamrater riskerar att äventyra den fostran som skolan är satt att förmedla. Kollegialitet, för sin egen skull eller för gruppens, är ett förhållningssätt som underlättar skolans fostrande uppgift.

Lärare borde mer arbeta undersökande och med en forskningsinriktad metodik. Klassen får inte bli instängd i klassrummet. Det finns kunskap utanför klassrummet att inhämta. Genom att kombinera olika ämnen tematiskt stärks förståelsen för sambanden. Två samverkande lärare kan uppnå så många fler positiva effekter än vad en ensam lärare kan.

Vid flera av samtalen uttrycktes uppfattningen att lärarna måste, ensam eller i grupp, få tillfälle till reflektion över sin praktik. Det är viktigt att personalen görs medveten om värdegrunden och tillsammans utvecklar ett lokalt förhållningssätt som gestaltar de grundläggande värdena. Det är också viktigt att lärarna reflekterar över läroplanen och

tar personlig ställning till den och gör den till sin. Det räcker inte att bara kunna referera läroplanen.

I det konkreta skolarbetet måste det skapas tid för samtal om värdegrunden. Det krävs tid för att utveckla personlig och kollegial, social kompetens. Den sociala kompetensen behövs i alla led inom personalen på en skola. Social kompetens kommer till användning vid varje möte mellan vuxna i skolan och barn och unga. Den utövas ständigt av varje lärare i och utanför klassrummet men genom den specialistkompetens som kurator, psykolog och speciallärare besitter kan den sociala kompetensen höjas på skolan.

Enligt många som arbetsgruppen träffade krävs det en ny lärarroll som förmår att integrera omvärlden i sin undervisning. Den framtida läraren måste bära på en kombination av social kompetens och ämneskunskaper. Den kombinationen möjliggör en personlig fostran av varje enskild elev och en individuellt anpassad kunskapsinläring. Begreppet pedagog betyder att vara vägvisare. Den nya lärarrollen är inte allvetarens med svar på allt. Att vara vägvisaren innebär något mer än att inneha ämneskunskaper. Vägvisaren ska inte tillhandahålla de rätta svaren, utan ska i stället hjälpa till med att ställa de rätta frågorna.

Många organisationer framförde synpunkter på lärarutbildningen. Den måste på nytt bli ett samlat, nationellt uppdrag som samordnas så att likheterna förstärks mellan de olika lärarhögskolorna. Den sociala fostran och den sociala kompetensen måste få en mera framträdande roll i lärarutbildningen än i dag. Läraren ska kunna möta eleverna utan att ta betäckning bakom sina ämneskunskaper och genom dem dominera klass och grupp. Sökandet efter kunskap måste slå broar mellan generationerna, inte bli ett ställningskrig mellan vuxna och barn och unga, mellan lärare och elever. Lärarutbildningen borde utformas så att det finns kombination av humanister med naturvetenskaplig skolning eller naturvetare med humanistisk bildning.

När det gäller lärarfortbildning, menade flera som arbetsgruppen träffat, är det svårt att på ett praktiskt sätt kunna organisera den då varje enskild skola ofta själv står för arrangemanget. Gemensamma kommunala utbildningsinsatser tycks förekomma mer och mer sällan. Lärarfortbildningen skulle kunna ske i form av "lärarprao" som ger lärarna möjlighet att delta i den kommunala förvaltningen och i näringslivet i sin närmiljö. Skolan ska inte bara vara öppen för omvärlden, den ska också ställa krav på omvärlden.

Lärarfortbildningen kan med fördel bedrivas lokalt i studiecirkel eller lärarforum. Ett lärarforum kan under en period fokusera ett särskilt tema. Där man känna trygghet kan både egna framgångar och misslyckanden ventileras.

5. Eleverna

Det är viktigt att undervisningen anpassas, individualiseras efter den enskilda elevens behov, men den måste också utformas så att den underlättar och bidrar till elevens socialisering. Om klassen eller gruppen löses upp för mycket, blir skolans uppgift att fostra elever till ansvarskännande medborgare svår att genomföra.

Enligt Elevorganisationen framstår lärarauktoriteten ur ett elevperspektiv som ett hinder för en demokratisk skola som bygger på jämlikhet och jämställdhet. Lärarna avskiljer sig från elevgruppen genom att ha en särskild stol i klassrummet, ett eget lärarrum, egna toaletter och ofta en egen matsal. Lärargruppen särbehandlas och det är lärargruppens kultur som utgör det outtalade rättesnöret. Skolans ordningsregler har ofta gått i arv. Ordningsregler som utarbetas med elever, lärare och föräldrar tillsammans ger en bättre förutsättning för efterlevnad.

Eftersom det finns mobbningsplaner på varje skola, borde det inte finnas "vuxna som inte ser", framhåller Elevorganisationen vidare. När vuxna ser att en elev utsätts för kränkande behandling, utan att reagera, förstärks känslan av utanförskap och svek. Kamratstödande verksamhet, där äldre elever kommer in, kan bidra till en bättre miljö för många utsatta ungdomar. Vissa skolor är mångkulturella minisamhällen där eleverna tränas i tolerans och förståelse. Men där finns också risken att de egna idealen framstår som objektiva sanningar, t.ex. kvinnors roll i det svenska samhället i förhållande till kvinnor från andra kulturer. Oftast är dock barn och unga mera toleranta än den egna föräldragruppen.

Enligt de ideella organisationer som arbetsgruppen träffade är det svårt för unga att förhålla sig till mobbning, rasism och nazism. När polisen tvingas ingripa i skolan upplevs detta som mycket påfrestande för invandrarelever. Skolan måste ha större beredskap för att kunna möta och integrera det mångkulturella samhället.

Det okontrollerade mediaflödet som barn och ungdomar tar del av måste allt som oftast bearbetas i skolan, när andra vuxna lämnat barnen och ungdomarna i sticket. Vilka värderingar ligger bakom de populära TV-serierna? Den mesta TV-underhållningen handlar om relationsproblematik, och barn och ungdomar får mycket av sin fostran genom media. Vilken uppfattning får barnen av gott och ont, av rätt och fel utifrån de värderingarna som marknadsförs genom musiktexter och TV-program? Vilka motbilder kan föräldrar och lärare ställa upp? är frågor som flera av de intervjuade ställde sig.

Vad barn och ungdomar behöver – ja även alla vuxna – är mänsklig bekräftelse, gemenskap och respekt. Det finns en berättelse om ett kloster där allt var på nedgång. En rabbin tillfrågades om vad som borde göras men han hade inget råd att ge. Men avslutningsvis sa han

att det fanns en Messias bland de munkar som var kvar i klostret. Tanken på detta gjorde att alla började respektera varandra på ett djupare sätt. Då började gemenskapen och verksamheten att blomstra på nytt.

Bilaga 3

Myndigheters verksamhet och material

Inom ramen för de nationella målen och läroplanerna har det lokala skolväsendet stor frihet att utforma sin verksamhet. Det är den enskilda skolan och ytterst den enskilda läraren som bestämmer hur undervisningen ska läggas upp och vilket material som ska användas. Myndigheterna kan bara erbjuda material, inte styra hur det kommer till användning.

De behov som en skola kan uppleva och som framkommit vid arbetsgruppens kontakter med olika skolor är:

material att användas i fortbildning av skolans personal och i skolans utvecklingsarbete och av den enskilde läraren i förberedelsearbete

- resonerande material som diskuterar begreppet ”skolans värdegrund” och hur det ska operationaliseras,
- idématerial om hur skolans värdegrund ska kunna integreras i undervisningen.

material att använda i klassrummet tillsammans med eleverna

- läromedel som, integrerat i ämnesundervisningen, betonar värdegrunden,
- material från samhället utanför skolan som eleverna kan använda sig av i grupparbeten och i ett mer undersökande arbetssätt.

Arbetsgruppen har gått igenom en stor mängd material från myndigheter och organisationer och inte funnit någon brist på material som tillgodoser dessa behov.

Generellt kan sägas att vissa myndigheter, särskilt Skolverket, producerar rapporter och material som är avsett för skolans inre utvecklingsarbete, medan organisationer i något större utsträckning producerar material av läromedelskaraktär och material som kan komplettera traditionella läromedel. Arbetsgruppen har alltså inte funnit att det finns behov av ytterligare material utöver det som myndigheter och organisationer löpande producerar.

Det som emellertid framstår som ett problem är att det i dag i praktiken är omöjligt för en skola att ha en samlad överblick över detta

material. Det finns inte heller något givet forum för löpande diskussioner om hur värdegrundsfrågorna ska integreras i skolarbetet.

3.1 Barnombudsmannen

Box 22106
104 22 Stockholm
Tel: 08-692 29 50
Fax: 08-654 62 77
E-post: b.o@bo.se

Barnombudsmannen, BO, är en myndighet som har till uppgift att ta till vara barns och ungdomars rättigheter och intressen i samhället. BO ska särskilt uppmärksamma att lagar och andra författningar samt deras tillämpningar stämmer överens med Sveriges åtagande enligt Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter. Uppgiften är bl.a. att ta initiativ till åtgärder som syftar till att hävda barns och ungdomars rättigheter och intressen, företräda och stödja barn och ungdomar i den allmänna debatten samt att särskilt uppmärksamma utsatta barn och ungdomar.

Särskilda uppdrag

- BO har sedan 1995 haft ett särskilt uppdrag att ha en samordnande roll mellan organisationer och myndigheter för att öka samhällets insatser mot mobbning.
- Regeringen har beslutat att under en två-års period ställa 20 miljoner kronor av medel ur Allmänna arvsfonden till frivilligorganisationernas förfogande för en särskild satsning på information och utveckling av arbetet med barnkonventionen i kommunerna. BO har ett övergripande ansvar för att samordna de gemensamma insatserna.

Material

Barn om Barnets Rättigheter. FN:s konvention om barnets rättigheter sett med barns ögon. Utgiven av Barnombudsmannen, 1995.

Elever över hela landet fick läsåret 1994/95 möjligheten att arbeta med innehållet i FN:s konvention om barnets rättigheter. Det skedde genom en skoltävling anordnad av Barnombudsmannen, Socialdepartementet,

Rädda Barnen och Tidningen i skolan. I skriften redovisas delar av ett antal tävlingsbidrag som åskådliggör barnens och ungdomarnas syn på sina egna rättigheter.

Barndom sätter spår. Rapport från barnens myndighet, Barnombudsmannen 1997.

I rapporten riktar BO konkreta förslag och synpunkter till regeringen. Det handlar om att öka inflytandet för barn och ungdomar, att ge dem möjligheter att vara med och påverka beslut som rör dem. Syftet med rapporten är att få beslutsfattare och andra vuxna att ta sitt ansvar och bidra till att skapa så goda förutsättningar som möjligt för dem som är barn i dag och som blir vuxna i morgon.

BLUNDA inte för mobbningen – ungdomars idéer och förslag, Barnombudsmannen, 1996.

Broschyr och affisch. Sammanställning av 13-åringars förslag om hur man kan arbeta mot mobbning. Beställs från Förlagshuset Gothia, Box 15169, 104 65 Stockholm, tel: 08-462 26 70, fax: 08-462 03 22.

Att arbeta mot mobbning – tips på material och föreläsare, Barnombudsmannen 1996.

Information om mobbning samt lagar och förordningar inom området. Att arbeta mot mobbning – är en uppmaning Barnombudsmannen (BO) riktar till alla som arbetar med barn och ungdomar både i skolor och på fritiden. Skriften ger tips på material och föreläsare.

Blunda inte för mobbning – BO:s rapport och förslag, Barnombudsmannen 1997.

Rapporten lägger fram förslag till insatser för att stoppa och hindra mobbning som regeringen och riksdag respektive kommuner och enskilda skolor kan vidta. Rapporten diskuterar hur den lokala samverkan kan bli effektivare.

Beställs från Förlagshuset Gothia, Box 15169, 104 65 Stockholm, tel: 08-462 26 70, fax: 08-462 03 22.

3.2 Brottsförebyggande rådet

Atlasmuren 1
Box 6494
113 82 Stockholm
Tel: 08-401 87 00
Fax: 08-32 83 64

Brottsförebyggande rådet, BRÅ, är en statlig myndighet sedan den 1 juli 1974. BRÅ är en kunskaps- och informationsmyndighet med forskning, utvecklingsarbete och information som huvuduppgifter. Tyngdpunkten för arbetet är forskning om brott och åtgärder mot brott i stadsmiljö. Våldsbrott, ungdomsbrott, invandrare och brott är andra områden för forskning. BRÅ har också som uppgift att stödja privata initiativ inom rättsväsendet och verka mot drogpåverkan och trafikbrott.

Material

Klipp som lockar

På regeringsuppdrag har BRÅ producerat videofilmen "Klipp som lockar" som riktar sig till lärare i samhällskunskap, ekonomiska ämnen, religion och filosofi. En lärarhandledning kompletterar videofilmen.

Syftet med videofilmen och lärarhandledningen är i första hand att stimulera till diskussion om värderingar och normer och hur de påverkar vårt handlings sätt. Lärarhandledningen kommenterar och vidareutvecklar frågor från filmen och ger förslag till grupparbeten.

3.3 Folkhälsoinstitutet

103 52 Stockholm
Tel: 08-5661 35 00
Fax: 08-5661 35 05
E-post: info@fhinst.se
Folkhälsoinstitutets distributionstjänst
Fax: 08-449 88 11
E-post: stromberg@pi.se

Folkhälsoinstitutet är sedan 1992 en myndighet som har som uppgift att främja hälsa och att förebygga sjukdom och annan ohälsa. Institutets verksamhet syftar till att för alla skapa likvärdiga förutsättningar för god hälsa. Särskild vikt läggs vid sådana förhållanden som främjar hälsa hos de grupper som är utsatta för de största hälsoriskerna.

Folkhälsoinstitutets verksamhet ska ge stöd för lokalt och regionalt folkhälsoarbete i kommuner och landsting samt i företag, organisationer och utbildningsväsende. Verksamheten ska på nationell nivå främja samarbete mellan olika organ för att påverka förhållanden av betydelse för folkhälsan och utformas i kontakt med alla samhällssektorer som har betydelse för folkhälsan.

Verksamheten är organiserad utifrån ett hälsofrämjande perspektiv och ett förebyggande perspektiv. Arbetet i det hälsofrämjande perspektivet är inriktat på målgrupper och arenor (barn, ungdom, kvinnor, äldre, invandrare, MVC/BVC, skola, arbetsliv) samt sakfrågor som främjar hälsa (kost, fysisk aktivitet). I det förebyggande hälsoperspektivet är utgångspunkten riskbeteende och hälsohot (alkohol, narkotika, tobak, skador, allergi, STD/Hiv).

Aktuell verksamhet:

Internationellt och nationellt nätverk av hälsoskolor

1992 startades ett stort europeiskt skolhälsoprojekt, *The European Network of Health Promoting Schools* (ENHPS), som bygger på en vid syn på hälsofrämjande arbete i skolan. Initiativet togs av Europarådet, EU och WHO:s Europakontor där det sistnämnda har hand om projektsekretariatet.

För att ett land ska få delta i nätverket krävs att projektet förankras på högsta nivå inom såväl skol- som hälsodepartement. Från början deltog sju länder/regioner och 1997 är antalet uppe i 43. Sverige kom med 1993 då projektansvaret förlades till det då nystartade Folkhälsoinstitutet. Skolverket och Svenska Kommunförbundet knöts som samarbetspartners i en särskild ledningsgrupp.

Varje medverkande land har utsett ett tiotal pilotskolor, vars uppgift är, och har varit, att under en treårsperiod arbeta för att göra den egna skolan så hälsofrämjande som möjligt.

A och O för policyprogrammet är att skolans arbete med hälsofrågor inte görs till något som bara angår elevvårdspersonal och ett fåtal engagerade personer på skolan, utan *att all personal och alla elever och föräldrar* får vara med och bygga upp och på något sätt arbeta för den gemensamma visionen – *en hälsofrämjande skola*.

Internationella och nationella *nätverk* har byggts upp kring pilotskolorna.

De tre projektåren har utvärderats av Institutionen för pedagogik vid Göteborgs Universitet. Skolverket, som också har ett stort intresse för hälsofrågorna i skolan, har bekostat utvärderingen. De tre åren har lärt oss mycket om hälsoarbete i skolan.

Flerårig satsning på utvecklingen av hälsofrämjande skolor i landet

Med hjälp av de vunna erfarenheterna från tidigare forskning och från hälsoskolorna i det nationella och internationella nätverket vill Folkhälsoinstitutet verka för utvecklingen av s.k. hälsoskolor i landet. Det handlar om ett långsiktigt utvecklingsarbete där visionen är att göra skolan till en maximalt stödjande miljö för den fysiska och psykosociala hälsan.

Om skolan ska fungera som en stödjande miljö för hälsa är det ganska naturligt att man måste se till *hela skolans vardag*, dvs. man måste se på hälsofrågorna i ett mycket vidare perspektiv än enbart hälsoundervisning. Det handlar inte bara om si eller så många timmar eller temadagar, eller om att köpa in och använda det ena eller andra läromedlet. Det handlar framför allt om att fråga sig om skolan och dess verksamhet som sådan är hälsofrämjande.

Skolbarns hälsovanor

Sverige deltar i ett WHO-samarbete kring en omfattande riksrepresentativ undersökning av skolbarns hälsovanor. Studien har genomförts tre gånger med fyra års intervall sedan 1984 i Sverige samt i ett för varje gång ökande antal andra europeiska länder och regioner. Nästa datainsamling äger rum läsåret 1997/98. Vetenskaplig ledare är fil.dr. Ulla Marklund på Folkhälsoinstitutet. Den senaste undersökningen finns i rapporten "Skolbarns hälsovanor under ett decennium".

Det möjligas konst – hälsofrämjande strategier i utsatta bostadsområden

En omfattande kartläggning och forskning har visat på de problem och de risker som är förknippade med att växa upp i storstädernas miljöprogramområden.

Utgångspunkten i rapporten "Det möjligas konst" är inte riskperspektivet utan den forskning som finns kring frisk- och skyddsfaktorer. Metoder och strategier för arbetet i det utsatta bostadsområdet, där skolan utgör navet, beskrivs. Det finns mycket erfarenhet och kunskap om vad som skyddar hälsan hos barn- och ungdomar i utsatta lägen – psykologen Ulf Hagström och sociologen Eva Redemo har gjort en såväl teoretisk som praktiskt inriktad sammanställning av denna kunskap. Kunskapssammanställningen utgör en bas för det fortsatta arbetet att utforma en strategi för jämlika hälsovillkor för barn och ungdomar.

Rapport om ungdomars psykiska hälsa

Våren 1996 genomfördes en hearing om ungdomars psykiska hälsa. En panel bestående av forskare, psykologer och erfarna praktiker på området utfrågades om den psykiska hälsan hos ungdomar i dag, om förekomst av psykiska problem i olika samhällsskikt, om ålders- och könsspekter, skyddande faktorer och hälsofrämjande strategier. Hearingen har dokumenterats i form av en intervju rapport av journalisten Kerstin Vinterhed.

Granskning av kamratstöd som modell

I vilken omfattning används kamratstöd som metod i skolan? Hur är den organiserad och finansierad? I vad mån är kamratstöd en metod som ger stödjande struktur i skolan? Vad är det för förutsättningar som behövs? Vilka erfarenheter finns i landet? Folkhälsoinstitutet granskar kamratstöd som modell och kommer att publicera en rapport till hösten 1997.

Modell att arbeta med utsatta ungdomar på en gymnasieskola

Det är viktigt att utveckla det hälsofrämjande arbetet för ungdomar med rötter i andra kulturer. En stor grupp barn och ungdomar som kommit till Sverige som flyktingar har traumatiserats svårt och behöver hjälp med den tunga och i många fall handikappande stress de bär på.

Sex- och samlevnadsundervisningen i grundskolan

För att få en uppfattning av hur sex- och samlevnadsundervisningen bedrivs i grundskolan samt hur skolledare anser att de nya läro- och kursplanerna påverkar denna undervisning har en kartläggning genomförts vid landets mellan- och högstadieskolor. Denna visar att sex- och

samlevnadsundervisningen alltför sällan tycks behandlas som ett ämnesövergripande kunskapsområde samt att undervisningen i dessa frågor är sämre i invandratäta skolor.

Kartläggning av undervisningen av sex- och samlevnad på landets lärarutbildningar

I en annan kartläggning har lärarhögskolornas behandling av hälsofrågor och sex- och samlevnad studerats och visar stora skillnader mellan ledningens intentioner och lärarkandidaternas omdöme.

Studie kring den fysiska och psykiska arbetsmiljön i skolan

I samarbete med Arbetslivsinstitutet och Karolinska Institutet har Folkhälsoinstitutet genomfört en studie av elevernas arbetsmiljö. 1000 skolor i 40 kommuner har deltagit i enkätundersökningen som presenteras i rapporten "Elevers arbetsmiljö och elevskador i skolan".

Kunskapssammanställning avseende stödjande faktorer, riskbeteende och utsatthet för elever på individuella programmet

Många elever vid gymnasiernas individuella program utsätter sig för fler hälsorisker än andra ungdomar. För att stärka det hälsofrämjande och förebyggande arbetet för dessa ungdomar har Folkhälsoinstitutet initierat en kunskapssammanställning avseende hälsofrämjande och förebyggande insatser på individuella programmet. Sammanställningen redovisar – förutom aktuella projekt och undersökningar – även elevers och skolpersonals syn på hälsa vid individuella programmet i Norrköping.

Kunskapssammanställningen utgör en grund för planerade fortbildningsinsatser samt stöd till metod- och kunskapsutveckling vid några individuella program.

Ungdomstidningen GLÖD

Tidningens syfte är att stärka ungdomars identitet, självförtroende och hälsa. GLÖD:s fokus är sex- och samlevnadsfrågorna, men även andra frågor som berör ungdomars hälsa. En avsikt med tidningen är att den skall kunna användas i samband med undervisningen i sex- och samlevnad och andra livsfrågor och inspirera till nya tankar och samtal.

Tidningen utformas i nära samarbete med ungdomar. Alla idéer, texter och bilder diskuteras i olika referensgrupper med både tjejer och killar.

GLÖD vänder sig i dag tydligare och mer konsekvent än tidigare till ungdomar som inte är studiemotiverade och ungdomar med invandrarbakgrund.

Allergiombud i skolan

Ett samarbete sker med Astma- och allergiförbundet och dess verksamhet med allergiombud i skolan. 900 ombud i lika många skolor finns i dag. Ombuden kan vara personal, föräldrar eller elever och ska fungera som stödpersoner i allergifrågor. Allergiombuden utbildas också i Folkhälsoinstitutets material.

Aktuella material:**Vad tycker du?**

Faktahäfte med diskussionsmaterial om värderingar och känslor för elever på mellan- och högstadiet.

Identitet

– en tidning om självkänsla. Engångstidning som ska bidra till att ge unga kvinnor perspektiv på sin livssituation.

”Tonårsbok” om kärlek och sexualitet

Material för stöd till sex- och samlevnadsarbete.

Mias dagbok

Arbetsmaterial om livet, kärleken och alkohol för årskurs 7-8. Klassuppsättning

Gymnasiematerial om PBL – problemorienterande lärande om alkohol, relationer, droger och tobak

PBL bygger på arbete med problemlösning, elevstyrkt och elevaktivt lärande samt arbete i basgrupper. Materialet består av 20 ”illustrationer” med väl formulerad målsättning, exempel på frågeställningar och litteratur samt uppläggnings för en praktisk uppgift. I materialet ingår också lärarhandledning om PBL som arbetssätt.

Homosexualitet

Läromedelspaket om homosexualitet som riktar sig till skolans personal och består av en handbok och elevhäften med skönlitterära texter.

Superföräldrarna

Materialpaket för föräldramöten om alkohol och tonåringar. 28 böcker, spelplan och lärarhandledning.

Vad du aldrig fick lära dig på lärarhögskolan

Skrift för lärare om alkohol- och narkotikamissbruk i klassen. Innehåller tips om olika diskussionsuppgifter och litteraturförslag.

Du behöver inte träna kampsporter för att en knuten näve skall vara ett dödligt vapen

Skolmaterial som handlar om våld på film och våld i verkligheten. För elever 12-16 år.

Tobaksfritt i skolan

Praktisk lättillgänglig handledning för skolledare och lärare att utveckla arbetet för en rökfri skola. **Valet är ditt** Lärarhandledning för en tobaksfri skola. Pedagogiska metoder som stärker elevens självkänsla presenteras. Producerad i samarbete mellan Landstingen i Jönköpings och Kronobergs län samt Folkhälsoinstitutet. **Vi vill, vi kan, vi ska förhindra tobaksdebut.** Diskussionsmaterial skola-föräldrar i årskurs 6-8. Handledningsmaterial för lärare/gruppdiskussionsledare. Producerad av Socialstyrelsen nu övertagen av Folkhälsoinstitutet. Nytryck 1995

Allergirond i skolan

En bra checklista för att snabbt och enkelt skaffa en överblick över var riskerna finns och vad som behöver rättas till för att få en så allergisäker miljö som möjligt. Allergironden är lämplig att koppla till skyddsronderna eller kan genomföras separat. Framtagen i samarbete med Astma- och Allergiföreningen i Stockholms län.

3.4 Ombudsmannen mot etnisk diskriminering

Birger Jarls torg 7, Riddarholmen
103 33 Stockholm
Tel: 08-23 74 50
Fax: 08-21 74 14

I anslutning till FN-dagen den 24 oktober har Ombudsmannen mot etnisk diskriminering de tre senaste åren anordnat en uppsatstävling för samtliga elever i årskurs 9 i grundskolan och första året i gymnasiet. Syftet har varit att stödja skolan i dess fortlöpande arbete för respekt, tolerans och förståelse människor emellan och mot rasism och främlingsfientlighet.

Deltagande skolor utser, på det sätt de finner bäst, en eller två uppsatser som skickas till DO:s bedömare. I slutet av november presenteras vinnarna.

Det är inte skrivandet i sig som är det primära utan den diskussion och de åtgärder som tävlingen kan föranleda på en skola. Bedömningen

är att mellan 10 000 och 20 000 elever från 300-350 skolor deltagit varje år.

Ytterligare information kan hämtas i antologin "Trettio uppsatser mot rasism och främlingsfientlighet".

3.5 Inrikesdepartementet

Fredsgatan 8
103 33 Stockholm
Tel: 08-405 10 00 (växel för alla departement)
Fax: 08-723 11 89

Alla olika, alla lika. Ungdom mot rasism.

Slutrapport från kommittén för en ungdomskampanj mot främlingsfientlighet och rasism

Vid Europarådets stats- och regeringschefsmöte i Wien den 9 oktober 1993 antogs en gemensam deklARATION med en handlingsplan för att bekämpa rasism, främlingsfientlighet, antisemitism och intolerans. En särskild arbetsgrupp inom dåvarande Civildepartement fick som uppgift att genomföra en ungdomskampanj mot främlingsfientlighet och rasism. Arbetsgruppen omvandlades i december 1994 till en kommitté med namnet "Kommittén för en ungdomskampanj mot främlingsfientlighet och rasism". I en slutrapport beskrivs den genomförda kampanjen och kommittén redovisar sina slutsatser och förslag.

Kampanjen omfattar också sex fristående rapporter samt en mängd verksamhetsredovisningar från lokala projekt.

Föreningen Ungdom mot rasism, Oxtorgsgatan 2, 111 57 Stockholm, tel 08-10 34 40 har bildats som en följd av kampanjen.

3.6 Invandrarverket

Tegelängsgatan 19
Box 6113
600 06 Norrköping
Tel: 011-15 60 00
Fax: 011-10 81 55

Invandrarverket är den statliga myndighet som har till uppgift att behandla ansökningar om visum, uppehålls- och arbetstillstånd och svenskt medborgarskap. Invandrarverket ansvarar också för mottagandet av flyktingar fram till den tidpunkt när flyktingen bosätter sig i

någon kommun. Invandrarverket arbetar dessutom för att förbättra villkoren för invandrare och minoriteter i samhället.

Invandrarverkets material som berör de grundläggande demokratiska värdena som i skolans läroplaner går under beteckningen "skolans värdegrund":

Är främmande skrämmande?: Pedagogik för kulturmöten.

Berg, Lars-Eric; Källstigen, Gun; Westerberg, Boel

Norrköping : Statens invandrarverk ; Stockholm : SIDA, 1992.

(Internationella serien)

Skriften utvecklar några begrepp som är centrala för alla människor – Vi och Dom, Kroppen, Rädsla, Gud, Döden, Tid, Trädet. Den vill stimulera till diskussion och till egna tankar om kulturmöten. I stället för att ge nya fakta och kunskaper vill skriften förmedla ett synsätt och en pedagogisk metod för hur man i grupper kan arbeta utifrån egna erfarenheter och behov.

Den svenska flyktingpolitiken – det svenska flyktingmottagandet

Norrköping, Statens invandrarverk, 1995.

Broschuren beskriver Sveriges flyktingpolitik och hur flyktingmottagandet i landet går till, t.ex. vad som händer på en förläggning och vilka regler som gäller för flyktingar som flyttar ut i en kommun sedan de fått uppehållstillstånd.

Fakta om invandringen

Norrköping, Statens invandrarverk, 1996.

Folder om den svenska invandrings- och invandrarpolitiken m.m. Foldern är Invandrarverkets mest lättillgängliga information om dessa frågor.

Broschyr

Fallet med Seble

Norrköping, Statens invandrarverk, 1994.

Broschyr + 9 st affischer

I åtta fingerade fall beskrivs olika typer av tillstånd för att få vistas i Sverige. *Fallet med Seble* finns både som utställning, 9 st affischer i formatet 50 x 70 cm, och som en 20-sidig broschyr med ytterligare information om de olika tillstånden.

Fåglarna flyger fritt: en rapport om ett pedagogiskt utvecklingsarbete vid högskolan, förskollärlinjen i Gävle/Sandviken/sammanställd av Gun Källstigen, Anna Marie Collin.

Norrköping, Statens invandrarverk, 1990.

(Kulturmöte i skolan)

En rapport om kulturmöten och kulturmönster med syfte att försöka integrera frågor om identitet, kultur och värderingar i undervisningen.

Jag är en del av världen

Gidfors, Kerstin; Lundgren, Gunilla

Norrköping, Statens invandrarverk, 1991.

Ett arbetshäfte för barn och av barn. En skolklass i Göteborg har ritat, skrivit och fotograferat. De berättar om sig själva, sina ursprungsländer, familjer, intressen, kamrater, släkträd och språk. Eleven själv ska rita, skriva och arbeta i arbetshäftet. (För låg- och mellanstadiet)

Romer: en minoritet i många länder

Lindgren, Lars; Sandström, Bengt

Norrköping, Statens invandrarverk, 1996.

Som minoritet lever romerna (zigenarna) mer eller mindre i utkanten av samhället. I Sverige är de en gammal folkgrupp. Deras antal har ökat under senare år p.g.a. invandring bl.a. från f.d. Jugoslavien. Broschyren beskriver kort romernas historia och ger en orientering om förhållanden som är gemensamma för de flesta romer, t.ex. kulturmönster, traditioner och språk samt ”kulturkrockar” med de svenska värderingarna.

Jag tål inte se tjejerna: en rapport om ett sätt att arbeta med interkulturell undervisning.

Linnér, Margareta; Westerberg, Boel

3:e uppl. Norrköping, Statens invandrarverk, 1993.

En rapport om ett kulturmötesprojekt i en mellanstadieklass. Två personer, en lärare och en försöksledare, har under ett år arbetat med attityder kring en rad frågor som könsroller, internationell solidaritet, invandrarfrågor m.m. Rapporten visar på en möjlig handlingslinje för att bearbeta ett helt attitydcomplex.

Migranter: om världen i Sverige. 1995:1-

Norrköping, Statens invandrarverk, 1995-

Fortsätter: Ny i Sverige, 0345-8660

Facktidsskrift som ges ut av Invandrarverket. (6 nr/år)

Strategier mot rasism och främlingsfientlighet

Nordmark, Christer

Norrköping, Statens invandrarverk, 1995.

En praktisk inriktad vägledning i arbetet med att påverka attityder. Den tar upp strategier samt konkreta exempel på metoder, gällande lagstift-

ning och internationella konventioner samt ger en överblick över antirasistiska organisationer.

Rasismens varp & trasor: en antologi om främlingsfientlighet och rasism.

Norrköping, Statens invandrarverk, 1995.

Artiklar som vill öka kunskapen om främlingsfientlighet och rasism. De som belyser problemet utifrån sin olika synvinklar är historikern Heléne Lööw, filosofen och religionsvetaren Åke Sander, ambassadören Ingmar Karlsson, sociologen Aleksandra Ålund, etnologen Billy Ehn, antropologen Hedi Bel Habib samt statsvetaren Tomas Hammar.

Resonera & fundera kring invandring och kulturmöten

Samuelsson, Wiwi; Westerberg, Boel

Norrköping, Statens invandrarverk, 1994.

Ett material som är till för att inspirera inför mötet med olika grupper av människor i det utåtriktade informationsarbetet i kommuner, skolor, studiecirklar m.m. Materialet ger inga nya kunskaper, utan idéer om hur man kan arbeta med olika frågor i en grupp. Ämnen som tas upp är t.ex. det som driver människor att fly, lagstiftningen, kulturella värderingar, fördomar, kriminalitet och mycket annat. Materialet innehåller också kopieringsunderlag och tips för vidare sökning och inläsning.

Har ingen talat om för dem ... : cirklar i samhällsorientering på modersmål.

Söderman, Berit; Kiveliö Ålander, Tiina

Norrköping, Statens invandrarverk, 1994.

Vill man informera invandrare om det svenska samhället, räcker det inte med att meddela sakuppgifter. Man måste också tydliggöra de tysta förväntningarna, de oskrivna reglerna man ska relatera till. För att få informationen tydlig har Invandrarbyrån i Uppsala utbildat invandrare, med god förankring i både svensk och sin ursprungliga kultur, som klargör för egna landsmän vad som händer och hur man blir sedd om man inte följer de oskrivna reglerna. Broschyren beskriver kortfattat svårigheten att informera människor från andra kulturer och redogör bl.a. för hur Invandrarbyrån i Uppsala har rekryterat och utbildat cirkelledare, informerat elever m.m.

3.7 Justitiedepartementet

Allas vårt ansvar – ett nationellt brottsförebyggande program.

Ds 1996:59.

Regeringen fattade i juni 1996 beslut om ett nationellt brottsförebyggande program.

En utgångspunkt för programmet är att brottsligheten måste mötas med nya angreppssätt. För att bryta trenden med ökad brottslighet och lägre andel uppklarade brott, krävs ett omfattande och långsiktigt brottsförebyggande arbete inom alla samhällssektorer över hela landet.

En annan utgångspunkt är att tyngdpunkten i det brottsförebyggande arbetet måste ligga på lokal nivå, där problemen finns och där det medborgerliga engagemanget kan mobiliseras.

Programmet har i huvudsak tre byggstenar:

- * Politiska beslutsfattare och myndigheter skall i ökad utsträckning uppmärksamma hur förändringar och beslut på andra områden än det rent kriminalpolitiska påverkar brottsligheten. Större krav på att förhindra brott skall ställas på dem som genom sin verksamhet skapar tillfällen till brott. Berörda inom alla samhällssektorer skall i högre grad beakta vilka konsekvenser deras beslut och åtgärder har på brottsligheten.

Som ett led i detta arbete har regeringen beslutat att samtliga kommittéer och utredare som arbetar på regeringens uppdrag skall beakta brottsförebyggande aspekter. Regeringen kommer också att inbjuda företrädare för näringslivet till överläggningar om brottsförebyggande åtgärder.

- * Lagstiftningen och myndighetsarbetet inom det kriminalpolitiska fältet skall utvecklas och effektiviseras utifrån brottsförebyggande riktlinjer. Exempel på detta är närpolisverksamheten och den pågående översynen av påföljdssystemet.
- * Åtgärder skall vidtas för att stödja och främja det medborgerliga engagemanget, främst på lokal nivå. Det kan ske genom samverkan myndigheter och frivilliga insatser, liksom genom stöd till verksamheter som exempelvis grannsamverkan mot brott och Föräldrar på stan. I programmet föreslås också att lokala brottsförebyggande råd skall inrättas och bli ett samverkansorgan för kommun, polis, företag, bostadsbolag, organisationer och andra som vill göra en insats.

I programmet understryks behovet av tidiga insatser för att förhindra att barn och ungdomar dras in i kriminalitet. Föräldrarnas ansvar för sina barn och deras möjligheter att erbjuda barnen en god social utveckling betonas. Därutöver lyfts bl.a. skolan fram som en av nyckelintressenterna när det gäller brottsförebyggande arbete bland barn och ungdomar.

I Allas vårt ansvar uttalas bl.a. följande.

- * Eftersom barn och ungdomar befinner sig i skolan under en stor del av sin uppväxt har skolan stora möjligheter att påverka utvecklingen av barns och ungdomars benägenhet att begå brott. Problemet är dock att skolans personal inte alltid identifierat sig i sin brottsförebyggande roll.

I samband med att regeringen beslutade om det nationella brottsförebyggande programmet tillsattes också en kommitté med uppgift att verka för genomförandet av programmet, Kommittén för brottsförebyggande arbete (se nedan).

Hjälp mot våld

Regeringen presenterade under hösten 1996 en skrift – Hjälp mot våld. Hjälp mot våld är en handbok för alla som vill göra en insats mot våld. Den ger uppslag om hur arbetet kan bedrivas och kan även vara till hjälp för dem som aktivt vill ta avstånd från våld men inte vet hur. Boken är ett resultat av två konferenser mot våld som anordnades under 1995. Vid samtalen deltog ett trettiotal personer från olika föreningar, organisationer och andra verksamheter som arbetar för att motverka våld. Innehållet i skriften utgår från deras kunskaper, erfarenheter och praktiska arbete. Samtidigt är skriften en översikt över vad som görs.

Skriften, som har sänts ut till landets samtliga skolor, kan beställas från Fritzes, tel: 08 - 690 91 90, fax: 08 - 690 91 61.

3.8 Kommittén för brottsförebyggande arbete

Kommittén för brottsförebyggande arbete
Drottninggatan 2
103 33 Stockholm
Tel: 08-405 46 04
Fax: 08-24 10 84
E-post: brottsforebygg.arb@justitieministry.se

Kommittén för brottsförebyggande arbete tillsattes i juni 1996 för att verka för genomförandet av intentionerna i det nationella brottsförebyggande programmet. Huvuduppgiften är att inspirera, stödja och följa det brottsförebyggande arbetet, främst på lokal nivå. I detta uppdrag ingår att genomföra och följa upp det rådslag med bland annat landets kommuner som regeringen initierat i sitt nationella program.

Under hösten 1996 har, som en inledning på detta rådslag, en enkätundersökning genomförts bland landets kommuner där frågor ställts om hur man arbetar med brottsförebyggande arbete i dag, vilken samverkan man har i kommunen mellan olika intressenter på detta område, vilka brottstyper/ordningsstörningar som är mest förekommande och vilka insatser man tror behövs för att förebygga dessa. Kommittén har också frågat hur man tycker att det lokala brottsförebyggande arbetet bör organiseras och vilka insatser som bör prioriteras.

Genomgående för de allra flesta svar är att man anser att insatser för barn och ungdomar måste prioriteras. Många nämner särskilt det drog- och brottsförebyggande arbetet eftersom många brott och ordningsstörningar är alkoholrelaterade.

Skolan betraktas i svaren som en mycket viktig part i det brottsförebyggande arbetet. Särskilt när det gäller norm och värdebildning men också när det gäller att sprida faktakunskaper och information på området. I kommitténs uppdrag ingår att titta närmare på vilka läromedel som i dag finns för skolan när det gäller normer och värderingar och de rättsprinciper som det svenska samhället vilar på. Om kommittén anser att sådant saknas skall den verka för att material tas fram eller på annat sätt görs tillgängligt för skolan. Ett arbete har påbörjats med att inventera vad som finns. En redovisning och analys av inventeringen skall vara klar i oktober 1997. Ca 82 procent av kommunerna anger i sina svar på kommunenkäten att det finns ett behov av läromedel för grund- och gymnasieskola om normer och värderingar, moral och etik. 17 procent har angett att de inte vet om sådant material behövs.

Eftersom skolan är en väldigt viktig aktör när det gäller brottsförebyggande arbete så kommer kommittén att under våren, tillsammans med BRÅ, att starta ett särskilt skolprojekt för att pröva nya arbetssätt och idéer när det gäller skolan och dess roll i det brottsförebyggande arbetet. I projektet kommer bland annat rätts- och moralfrågor att belysas.

Kommunerna anger att behovet av externt stöd och kompetens när det gäller lokalt brottsförebyggande arbete är stort. Inte minst när det gäller erfarenheter från projekt som genomförts inom skolans ramar. Dessa behov kommer kommittén att så snart som möjligt försöka möta på olika sätt. Att göra den kunskap som finns på området tillgänglig för

kommunerna på ett någorlunda lätt och välstrukturerat sätt kommer att vara en viktig del i arbetet.

I kommitténs uppdrag ingår att, i samverkan med BRÅ, bygga upp en kunskapsbank på området som dels bygger på befintlig kunskap men också tar in den kunskap som kommer att byggas upp i de projekt som kommittén beviljar ekonomiskt stöd till.

Kommittén kommer också under våren och hösten 1997 att ha kontakter med företrädarna för de 223 kommuner som besvarat enkäten samt från de lokala polismyndigheterna. Ambitionen är att fördjupa dialogen med kommunerna för att ytterligare stimulera till insatser när det gäller lokalt brottsförebyggande arbete. *I dessa diskussioner kommer självklart insatserna när det gäller ungdomar att ligga högt på dagordningen.* Kommittén kommer att betona vikten av att utgå från det lokala perspektivet och den lokala problembilden i dessa diskussioner. Det är en förutsättning för ett effektivt resursutnyttjande när det gäller valet av åtgärder/förebyggande insatser.

I kommitténs uppdrag ingår att bevilja ekonomiskt stöd till brottsförebyggande arbete. Stödet skall främst användas för utveckling av det brottsförebyggande arbetet på lokal nivå. Medlen skall dessutom kunna användas som initialt stöd till uppbyggnaden av en lokal organisation för det brottsförebyggande arbetet. Medel kan också beviljas för forskning men då bör det vara fråga om tillämpad forskning och mindre projekt. Medel får inte tas i anspråk för att finansiera en löpande verksamhet. *Ett antal av de ansökningar som hittills inkommit tar sikte på arbete/insatser för ungdom.* Dessa handlar dock inte främst om insatser i skolan.

3.9 Kulturdepartementet

Kultur i skolan

103 33 Stockholm

Telefon: 08-405 37 21

Telefax

E-post:

Arbetsgruppen "Kultur i skolan" verkar för att vardagsarbetet i skolan ska förändras utifrån följande tre teman:

- skolan som kulturmiljö,
- kulturarbetet i undervisningen,
- delaktighet och eget skapande.

Regeringen beslöt i februari 1997 att Arbetsgruppen Kultur i skolan ska genomföra nio utvecklingsprojekt i följande kommuner: Boo, Nacka kommun, Falun, Hällefors, Luleå, Malmö, Mellerud, Norrköping, Södertälje samt Växjö.

3.10 Polisen

Rikspolisstyrelsen
Polhemsgatan 30
Box 12 256
102 26 Stockholm
Tel: 08 - 401 19 00
Fax: 08 - 401 90 93

Rikspolisstyrelsen är polisväsendets centrala myndighet. Frågor rörande barn och ungdomar och som är av riksövergripande karaktär - t.ex. samverkan med andra centrala myndigheter och organisationer och Vågaprogrammet – handläggs vid Rikspolisstyrelsens polisbyrå. Frågor av lokal eller regional karaktär, t.ex. samverkan mellan polis och olika skolor och övrig samverkan på regional och lokal nivå, handläggs av den polismyndighet inom vars geografiska ansvars-område samverkan sker.

Polisens skyldighet att arbeta förebyggande, finns inskriven i Polislagens 2§:

”Till polisens uppgifter hör att

- 1. förebygga brott och andra störningar av den allmänna ordningen eller säkerheten,*
- 2. övervaka den allmänna ordningen...”*

Polisens skyldighet att samverka med andra myndigheter och organisationer finns inskriven i Polislagens 3§:

”Polisen skall samarbeta med åklagarmyndigheterna. Samarbete skall också äga rum med andra myndigheter och organisationer vilkas verksamhet berör polisverksamheten. Särskilt åligger det därvid polisen att fortlöpande samarbeta med myndigheterna inom socialtjänsten och snarast underrätta dessa om förhållanden som bör föranleda någon åtgärd av dem.

Andra myndigheter skall ge polisen stöd i dess arbete.”

Rikspolisstyrelsen är den centrala myndigheten inom polisväsendet. Frågor rörande barn och ungdomar och som är av riksövergripande

karaktär t.ex. Vågaprogrammet, handläggs vid Rikspolisstyrelsens polisbyrå. Frågor av lokal eller regional karaktär som t.ex. samverkan mellan polis och olika skolor, handläggs av den polismyndighet inom vars geografiska ansvarsområde skolan ligger.

Inom ramen för främst närpolisverksamhetens problemorienterade arbetssätt, utgav Rikspolisstyrelsen 1995 "Handbok Lag- och Rättundervisning – föräldramöten – personalmöten". Boken med tillhörande overhead-materiel är skriven för och avsedd att användas av de polis- män som inom närpolisverksamheten undervisar i lag och rätt och deltar i skolans föräldra- och personalmöten.

Utöver ovanstående handbok och nedanstående konferensredogörelse finns lokalt producerad materiel vid de olika polis- myndigheterna.

Polis och Skola i samverkan inför 2000-talet

En redogörelse för en konferensserie 1996 med inventering av ungdomsproblem, brister i nuvarande samverkan och förslag till åtgärder. Redovisningen är avsedd att vara en idékatalog i en fungerande samverkan mellan skolan och polisen i syfte att begränsa nyrekryteringen till brottslighet. Samverkan mellan skola och polis måste utvecklas främst på det lokala planet.

Under konferensserien framkom att en stor del av ungdomsproblem- en är direkt knutna till skolan eller kan – på annat sätt – kopplas till skolans verksamhet. Skolan spelar en viktig roll för barns och ungdom- mars sociala anpassning och har dessutom stora möjligheter att fungera brottsförebyggande och därmed påverka elevers brotts-benägenhet.

Redogörelsen är sänd till landets alla grundskolor och polismyndig- heter.

3.11 Skolverket

Kungsgatan 53
106 20 Stockholm
Tel. 08-723 32 00
Fax: 08-24 44 20

Skolverkets uppdrag

Skolverket ska ha en samlad kunskap om hur skolan ser ut och funge- rar. Skolverkets uppgift är att bidra till att skolan utvecklas så att de nationella målen och verkligheten i skolorna stämmer överens. För att skaffa sig kunskap och bidra till utveckling arbetar Skolverket med

följande insatser: uppföljning, utvärdering, utveckling, forskning samt tillsyn.

Skolverket utarbetar även kursplaner och betygskriterier, utfärdar föreskrifter samt godkänner fristående skolor. Den statliga rektorsutbildningen hör också till Skolverkets ansvar.

Skolverket ger regeringen och riksdagen en samlad bild av läget i svensk skola och ger dessutom underlag för skolans nationella utvecklingsplan.

Skolverket har en del av sin organisation i Stockholm och en fältorganisation som är lokaliserad till 11 orter.

Aktuella Skolverksrapporter

Ur Skolverkets tryckta produktion finns ett stort antal rapporter och skrifter som på olika sätt, mer eller mindre uttalat behandlar skolans värdegrund. I förteckningen nedan finns de mest aktuella publikationerna medtagna. De är uppdelade under två rubriker, Ur serien Skolverkets rapporter och Andra skrifter från Skolverket:

Aktuella Skolverksrapporter

Ur serien Skolverkets rapporter

Andra skrifter från Skolverket

Aktuella Skolverksprojekt

Projekt inom Skolverkets utvecklingsprogram

Projekt inom Skolverkets utvärderingsprogram

Projekt inom Skolverkets tillsynsprogram

Projekt inom Skolverkets uppföljningsprogram

Ur serien Skolverkets rapporter

Samhällsorienterande ämnen. Här redovisas den del av den nationella utvärderingen som handlar om de samhällsorienterande ämnena eller "omvärldskunskap". Undervisningen beskrivs av lärare och elever. Resultat angående elevernas kunskaper och färdigheter i ämnena redovisas men också deras värderingar bl.a. när det gäller demokrati, rättvisa och förändringar. Undersökningen visar bl.a. att SO är det mest intressanta ämnet för eleverna. Eleverna har en demokratisk värdebas, men den är sällan baserad på en djupare förståelse. Resultaten pekar på bristande relationer mellan undervisningens inriktning och elevernas intressen. Elevernas inflytande över undervisningen är svagt. Förmedlingspedagogik dominerar på bekostnad av fördjupning och verklighet-sanknytning. Undervisningens organisation i 40-minuters-pass gör det svårt att förlägga undervisningen utanför skolan, att göra fördjupningar eller större undersökningar. SKOLVERKETS RAPPORT NR 17

Problemlösning i grupp. Här redovisas hur elever i åk 9 har klarat av att i grupp arbeta med en ganska omfattande uppgift. Eleverna har fattat egna beslut om vad de ska arbeta med, hur de skall lägga upp och redovisa sitt arbete. De här aktuella processfärdigheterna, t.ex. att observera, att se mönster i data, att avgränsa sig, att förutsäga, att dra ut konsekvenser och att diskutera slutsatser finns i alla ämnen. Eftersom eleverna behöver mer träning i detta, diskuteras möjliga pedagogiska konsekvenser i rapporten. SKOLVERKETS RAPPORT NR 26

Skolor och elevers utveckling. Skolors betydelse för elevernas utveckling av såväl kunskaper som sociala färdigheter belyses och analyseras. En bred bild tecknas av hur skolan fungerar ur elevernas, lärarnas och föräldrarnas perspektiv. Lärare som har höga förväntningar på sina elever och ger dem konsekventa reaktioner på deras insatser har en god inverkan på elevernas utveckling. Det är också viktigt att skolan samarbetar med hemmen och att eleverna upplever sig ha medinflytande. SKOLVERKETS RAPPORT NR 27

Flickors och pojkars olika förutsättningar och villkor. En kunskapsöversikt om könsskillnader i skolan. Rapporten beskriver flickors och pojkars olika villkor och förutsättningar i skolan från skolstart till och med gymnasieskolan, olika studieval och övergången till gymnasieskolan. Den ger en översikt av vad som styr uppdelningen av skolformer och undervisning vad gäller kön. Här presenteras också en ny infallsvinkel på skolans jämställdhetsarbete genom att definiera könsskillnader i skolan som en pedagogisk fråga, dvs. en fråga om flickors och pojkars möjligheter och villkor till lärande i skolan. Slutligen diskuteras förutsättningarna för en jämställdhetsplan ur skolperspektiv. SKOLVERKETS RAPPORT NR 47

Bland primadonnor och strömkarlar. Om kön, ämnesinnehåll och arbetssätt i gymnasieskolan. Elevernas könstillhörighet har stor betydelse för deras skolsituation. Här beskrivs arbetet i en HS-klass med många unga kvinnor och i en el-tele-klass med bara unga män. Studien visar hur man i gymnasieskolan kan anlägga ett könsperspektiv på ämnesinnehåll och undervisningsmetoder. Syftet med arbetet var att synliggöra kvinnorna i ämnesinnehållet, att synliggöra klassens flickor och att via alternativa arbetsmetoder få de tysta flickorna att våga tala. I el-teleklassen var syftet att även pojkarna skulle få studera kvinnors och mäns olika villkor i samhället. I rapporten jämförs de metoder som passat flickorna och pojkarna bäst. Elevernas utvärderingar kompletteras med undersökningar i andra klasser. Resultaten anknyts till aktuell forskning om jämställdheten i skolan. Slutsatsen är att man måste ta

hänsyn till både elevernas kön och sociala bakgrund när man väljer vad som ska studeras och hur det ska göras. SKOLVERKETS RAPPORT NR 48

Samebarnens skolsituation. En kartläggning och analys av samebarnens skolsituation. Rapporten belyser sameskolorna och skolor med samisk integrering utifrån olika aspekter: skolledningens funktion, målinriktning av arbetet, arbetsenheternas roll samt beslutsfunktionen. Dessutom belyses personalens förväntningar på eleverna, samt elevernas inflytande över skolarbetet. Förutsättningarna som finns för samisk integrering, lärar- och läromedelssituationen samt lärarnas fortbildning beskrivs. Skolornas stöd till elever med särskilda behov uppmärksammas. Utvärderingen beskriver också föräldramotiv vid val och byte av skola. Dessutom belyses informationen till föräldrar och deras uppfattning om demokrati- och inflytandefrågor. SKOLVERKETS RAPPORT NR 55

Rum för lärande. En studie av skickliga lärares arbete. En bra lärare låter eleverna ha inflytande över vad som händer i klassrummet. Men samtidigt har de goda lärarna en klar struktur på arbetet och styr med fast hand arbetet i klassen. Skolverket har studerat tjugo lågstadielärare, utvalda för att de upprepade gånger lyckats få i stort sett alla elever i sina klasser att lära sig läsa och skriva. Som mål för sin läs- och skrivundervisning sätter de i första hand lust att läsa och skriva. Lärarna kombinerar en målmedveten undervisning med stor flexibilitet i planering och genomförande. De reflekterar över sin egen undervisning i relation till elevernas inläring och utveckling och kombinerar olika metoder utifrån elevernas behov. Denna skrift presenterar resultaten från projektet *Bra läsning och skrivning*. Den är tänkt att läsas av en skolintresserad allmänhet, liksom av skolledare, lärare och andra inom skolan. SKOLVERKETS RAPPORT NR 71

Attityder till skolan. En rapport om vad elever, lärare, föräldrar och allmänheten tycker om den svenska skolan. Har föräldrar något förtroende för skolan? Litar de på skolpolitikerna? Tycker allmänheten att skolan får tillräckligt med pengar? Kan elever och föräldrar påverka undervisningen? Detta är exempel på frågeställningar som tas upp i rapporten. SKOLVERKETS RAPPORT NR 72

Individens skolkarriär. Intervjuer med tjugo ungdomar i gymnasieskolan. Rapporten beskriver hur tjugo ungdomar på sitt sista skolår upplever gymnasieskolan och hur skolan påverkar deras livssituation. Elevernas egna berättelser och deras egna bilder är utgångspunkt för beskrivningen och diskussionen om gymnasieskolan. SKOLVERKETS RAPPORT NR 92

Bilden av skolan 1996. Skolverket redovisar en bred nationell beskrivning av tillståndet i svensk skola. Den bildar underlag för regeringens och riksdagens beslut. Syftet är också att kommuner och skolor ska få ett underlag att relatera till och därmed stimuleras att diskutera hur den egna verksamheten ska utvecklas. Bilden bygger på ett 100-tal undersökningar som Skolverket men även andra har gjort. Rapporten belyser frågor som: Hur har senare års reformer tagits emot i kommuner och skolor? Viktiga tendenser och resultat lyfts fram. SKOLVERKETS RAPPORT NR 100

Likvärdighet i skolan – en antologi. En av de utvärderingar Skolverket gör rör frågor om likvärdighet. Som ett led i detta arbete har Skolverket gett ett antal forskare uppdraget att utifrån sina respektive discipliner skriva om:

- likvärdighetsprincipen ur ett etiskt perspektiv,
- likvärdigheten i svensk skola ur ett historiskt perspektiv (1800-talet fram till omkring 1920),
- likvärdighet som strävan i svensk skola under 70 år (1919-1989),
- en forskningsöversikt om jämlikhet, demokrati och likvärdig utbildning,
- likvärdighet i ett internationellt perspektiv med exempel från andra länder,
- likvärdighet ur ett kommunalt perspektiv.

Genom dessa texter om likvärdighet ur olika perspektiv vill Skolverket bidra till en fördjupad och nyanserad diskussion om likvärdighet i svensk skola.

”Kärlek känns! förstår du” Samtal om sexualitet och samlevnad i skolan.

Enligt de nya läroplanerna utgör sexual- och samlevnadsfrågorna ett kunskapsområde som griper över flera olika ämnen. Referensmaterialet utgår från unga människors erfarenheter och frågeställningar. Den vill ge en bild av tonåringars värld, tankar och känslor och vara en start-

punkt för en bättre kommunikation mellan vuxna och unga. Boken ger en historisk översikt. Den homosexuella utvecklingen finns integrerad i materialet och ett särskilt avsnitt beskriver tonårsutvecklingen i siffror. Referensmaterialet är ett stöd för lärare som undervisar inom området sexualitet och samlevnad. Materialet bygger i hög grad på ungdomars uppgifter om sig själva och på deras kommentarer till olika frågeställningar. Innehållet är utformat så att det ska öka möjligheten till samtal.

Globala och interkulturella frågor i undervisningen.

Referensmaterialet är tänkt att ge lärare idéer till undervisning om globala och interkulturella frågor, inte att ge en mall för hur undervisningen ska gå till. I skriften ges exempel på hur elever och lärare arbetar med internationell förståelse och tips på organisationer i samhället som kan hjälpa till att skapa förståelse för dessa frågor.

Är Pippi Långstrump en hälsoupplysare eller hälsorisk? En antologi om hälsoarbete i skolan. I dag utvecklar många skolor ett nytt arbetssätt om hälsa. Det handlar om hur hela skolan mår, både elever och personal. Man betonar betydelsen av att främja det friska, i stället för att utgå från sjukdom. Att ge handlingskraft i stället för resignation. Antologin vill väcka frågor och ge impulser till nya tankegångar.

Överenskommet! Fyra internationella överenskommelser som ligger till grund för de nya läroplanerna. De fyra internationella grunddokumenten är FN:s deklARATIONER om de mänskliga rättigheterna, konventionen om barnets rättigheter, rekommendationer om utbildning för internationell förståelse och deklARATIONER om rekommendationer om undervisning i miljöfrågor. Innehållet i dessa dokument genomsyrar i hög grad skollag, läroplaner och kursplaner för den obligatoriska och frivilliga skolan.

Utvecklingssamtal – en mötesplats för elev – föräldrar – lärare.

Broschyren ger information om det nya utvecklingssamtalet, om rättigheter och skyldigheter för alla inblandade.

Forskning om liv och arbete i svenska klassrum – en översikt. Vad händer på lektionerna? Varför är elevernas och lärarnas upplevelser och erfarenheter så olika? Går det att få en objektiv bild av vad som sker i klassrummet? Mycket av den klassrumsforskning som bedrivits har haft ambitionen att lyfta fram olika bilder av livet i ett klassrum. Denna översikt redovisar en del av den kunskap som den svenska forskningen bidragit med. Det sker i fyra avdelningar: forskning om

den pedagogiska processen, språket i klassrummet, könsrollsmönster i klassrummet samt elevernas inbördes interaktion på lektionerna.

Kränk mig inte – att förebygga, upptäcka och åtgärda mobbning.

Broschyren berättar om hur olika skolor arbetat för att förebygga och åtgärda mobbning och vad som kommit fram i forskningen.

Undervisning för flickor – undervisning för pojkar... eller... undervisning för flickor och pojkar? Skriften redogör för debatten kring och erfarenheterna av sam- och särundervisning. Debatten och erfarenheterna sätts in i sitt historiska sammanhang bl.a. genom att relateras till den utveckling och de förändringar som förekommit.

Aktuella Skolverksprojekt

Merparten av arbetet inom Skolverket bedrivs i projektform. De olika projekten har sin hemvist inom något av Skolverkets fyra program: utveckling, utvärdering, tillsyn och uppföljning.

Projekt inom Skolverkets utvecklingsprogram

Lokal Skolutveckling, LOKUS. Mona Bergman

Ett samordningsprojekt som under två år kommer att följa och stödja utvecklingen av nationellt prioriterade områden viktiga för den pågående reformeringen av skolan. Syftet är att stimulera och stödja lokal skolutveckling för att skolan ska kunna erbjuda eleverna en utbildning som bättre uppfyller de nya målen. För varje utvecklingsområde har bildats ett separat projekt med egen projekt- och arbetsplan:

Att arbeta med mål och resultat. Elisabeth Lindmark

- Elevers inflytande och arbete i skolan, ELIAS. Sonja Thuresson
- Värdegrunden i praktisk tillämpning. Peder Sandahl
- Läs- och skrivutveckling. Mona Lansfjord
- IT i undervisningen. Mikael Iselow
- Bild och media. Margot Blom
- Internationalisering – skol- och kompetensutveckling. Annica homas.

Kompetensutveckling. Ingela Nyman

Skolverket stödjer och initierar sådan fortbildning som har relevans för skolans mål och kan leda till en verksamhet som bättre uppfyller de nya målen.

Elevers hälsa och välbefinnande, HÄLSAM. Olle Norgren

Ett samordningsprojekt med syfte att samla in och bygga upp kunskap kring frågor som rör elevers hälsa. Hälsa är definierat som ett ämnesövergripande kunskapsområde där skolans uppgift är att främja elevers hälsa.

Samverkan med JÄMSAM (se under utvärderingsprogrammet) kring Skolverkets satsning på lärarutbildningarna beträffande ämnesövergripande frågor och områden.

Barn och ungdom. Anita Åsard Lunner

Kunskapsområdet Barn och ungdom ska integreras i övriga ämnen i grundskolan och bidra till att eleven skaffar sig kunskaper om sin egen och andras utveckling och behov. Materialet innehåller i huvudsak följande områden:

- Övergripande dokument som ligger till grund för ämnesområdet
- Barn och ungdom i dagens samhälle
- Barns och ungdomars socialisation; teorier, modeller, begrepp
- Eleven i skolan; det mänskliga samspelet, elevmedverkan, livskunskap

Avslutas i december 1997.

ANT. Olle Norgren

Inom ramen för Skolverkets uppdrag att utforma ett referensmaterial om tobak – alkohol – narkotika gjordes våren 1996 en probleminventering av området ANT, sammanfattad i en intern rapport (A. Nilsson, juni 1996). Grundsynen i denna är att de flesta hälsofrågor har mycket gemensamt och inte är så åtskilda som de i praktiken kan förefalla. Skolor med en pedagogik som lyckas engagera även utsatta barn, får effekter också på barnens hälsa och livsstil. Hälsoarbetet handlar då mer om skolutveckling än enstaka temadagar inom något hälsoområde.

Avslutas i december 1997.

Mobbningsprojektet. Gudrun Brännberg

Projektet är under planering och utveckling.

Jämställdhet i skolan, nätverk. Olle Norgren.

Våren 1995 tog Skolverket initiativ till ett nätverk för skolor som vill arbeta med jämställdhet som en pedagogisk fråga. Två år med ett 40-tal nätverksskolor har gett värdefulla erfarenheter av kompetens- och metodutveckling av såväl arbetsformer som metoder och innehåll.

Nätverket finns presenterat på Skolverkets hemsida.

Elevinflytande, arbetssätt och arbetsformer – ELEVSAM. Gunilla Zackari

Utgångspunkten för arbetet med elevinflytande är skollag och läroplaner. Detta innebär att elevinflytande inte enbart ses som en fråga om rätten till ett medbestämmande i ett formellt hänseende eller som en studie- och skolvalsfråga. Elevinflytande kopplat till arbetssätt och arbetsformer är en fråga om makt som i den praktiska pedagogiken handlar om elevers medbestämmande, medverkan i och ansvar över själva undervisningens planering, innehåll, genomförande och utvärdering. Inflytande- och maktfrågorna beaktas också ur ett klass-, köns- och etniskt perspektiv.

ELEVSAM innefattar ett antal studier av olika karaktär t.ex. skolstudier och inventeringar. En kunskapsöversikt är planerad till början av 1998.

Elevers inflytande – kompetensutveckling. Mats Barrdahl

Projektet stödjer ett försök att på en skola arbeta i riktning mot styrdokumentens mål om elevers ansvar och inflytande. Försöket bedrivs med handledning från Mitt-högskolan. Ambitionen är att såväl lärare som elever ska få komma i åtnjutande av kompetensutveckling inom försökets ram. Slutrapporten kommer att behandla problemområdet demokrati/inflytande i skolan samt en beskrivning av handledningsmodellen.

Avslutas i december 1997.

HINVA. Mai Beijer

Ett samordningsprojekt med fokus på skolsituationen för elever med invandrar- och minoritetsbakgrund.

Projekt inom Skolverkets utvärderingsprogram**Valfrihet – likvärdighet – segregation.** Per Bergdahl

Ett projekt som har behandlat valfrihetens eventuella segregeringseffekter. Syftet var att belysa konsekvenser av den ökade valfriheten när det gäller val av skola i grundskolan med betoning på den segregeringseffekt valfriheten kan ha. De centrala frågorna i studien är bl.a.: Vem använder valfriheten på vilket sätt och varför? Hur ser förutsättningarna att nyttja valfriheten ut och varför? Vilka variationer finns och vad beror dessa på? Rätten att välja skola i grundskolan utnyttjas i olika stor utsträckning och på olika sätt av olika elevgrupper. Det är framför allt elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning som

utnyttjar rätten att välja skola. Detta är särskilt tydligt vid skolbyten till fristående skolor.

Elever med svensk bakgrund visar sig, i förhållande till sin andel av populationen, utnyttja rätten att välja skola i något mindre utsträckning än elever med utomnordisk bakgrund och i synnerhet elever med annan nordisk bakgrund. Detta är särskilt markant i valet av fristående skolor.

Byttemönster mellan olika kommunala skolor och i förhållande till fristående skolor visar tendenser till både ökad socioekonomisk segregation och ökad prestationssegregation. Det konstateras att de tendenser som framträder går i segregera snarare än integrera riktning.

Projekt avslutat i december 1996.

Hjälp och stöd i gymnasieskolan. Eivor Carlsson

Flera undersökningar i Skolverket visar att det är många elever som inte bedöms ha tillräckliga basfärdigheter när de börjar gymnasieskolan och att de har svårigheter att genomföra sin utbildning.

Projektets syftet är att ge ökade kunskaper om elevernas studiesvårigheter på gymnasieskolans nationella program. Vilken hjälp får eleverna och vilka framsteg gör de?

Inom ramen för projektet kommer en fristående intervjuserie att göras med elever med svåra funktionsnedsättningar. Urvalet ska göras bland elever, vars funktionsnedsättning kvalificerat dem att söka riksgymnasieplats, men som valt att gå på gymnasieskolor på hemorten.

Arbetet sker i samverkan mellan Skolverket och Nämnden för vårdartjänst, NV. Resultaten dokumenteras i en rapport, där målgruppen är alla som arbetar med skolfrågor, från departementsnivå till skolnivå. Materialet bearbetas och avrapporteras under januari-mars 1997.

Avslutas i juni 1997.

Utvärdering av skolan 1998 avseende läroplanernas mål. Sten Söderberg

Projektet behandlar kunskaper, normer och värden med fokus på nya tonvikter i läroplanerna. Lämpliga utvärderingsinstrument på nationell nivå är ännu inte fullt utvecklade. Avsikten är att variabeln *Kunskaper* ska beskriva och mäta elevernas förmåga att använda sina kunskaper för reflektion och kritisk granskning samt att kommunicera med hjälp av sina kunskaper.

Variabeln *Normer och värden* ska beskriva och mäta hur varje elev har utvecklat en förmåga att göra medvetna etiska ställningstaganden på empirisk och empatisk grund samt en känsla för samhörighet, solidaritet och ansvarstagande.

I slutet av 1998 ska insamlade data ha analyserats och rapporterats. Avslutas i juni 1999.

Tidsanvändningen i skolan. Karin Nyström

Syftet är att belysa faktorer som hämmar/stimulerar användandet av tid som en resurs att nå målen i förhållande till tid som en organisatorisk ram. Fallstudier ska ge projektet de kritiska punkter och goda lösningar som kan vara av generellt intresse i det pågående förändringsarbetet. Medvetenheten om tiden har ökat på de undersökta skolorna där man uppfattar sig mer styrd av tiden än av målen i program och kursplaner. Elever anser det viktigt att lektioner sinsemellan är varierande. De menar också att i kurser, som uppfattas ha ont om tid, kompenserar lärarna detta genom att öka kraven på hemarbete inom ramen för projekt. På skolor där man prioriterar att tillgodose elevernas val uppger lärarna att elevernas inflytande över undervisningen minskat, eleverna utövar sitt inflytande genom valen av kurser.

Skolorna prioriterar i olika utsträckning elevers möjligheter att få varierande mängd tid i kurserna. Uppfattningar går isär om eleven har rätt till den angivna garanterade undervisningstiden, oavsett om de nått målen för kursen, och om det är rätt att föra över tid till elever som behöver mer tid. I undersökningen ingår exempel där elevers behov av raster underordnas önskemålen att korta skoldagen av hänsyn till skol-skjutsarna.

I ett inledningsskede dominerar de administrativa aspekterna av tiden som styrfaktor. I skolor där man kommit långt finns utrymme även för pedagogiska perspektiv. Projektet har tagit fram en översikt över tidigare gjorda undersökningar på området ”tid i skolan”.

Projektet avslutat i april 1997.

Studier av skolor med icke-traditionellt arbetssätt eller innovationssträvanden. Claes Lundin

Projektet har etablerat kontakter med olika skolor i syfte att finna goda exempel på förnyelsen av bl.a. arbetssätt och arbetsformer samt med olika forskare som studerat området närmare. Bland exemplen kan nämnas: Problembaserad undervisning, Innovativa skolor, Individanpassad undervisning, Skola år 2000, Complex Instruction och PLAN (Projekt för Lärande under eget Ansvar).

Projektet har genomfört fallstudier gällande:

- problembaserad inläring vid två gymnasieskolor,
- innovativa skolor – en grundskola och en gymnasieskola
- kompetensutvecklingen inom två skolor ur ett styrningsperspektiv.

Projektet har skapat ett nätverk med utvecklingsansvariga tjänstemän inom sex kommuner. Projektets verksamhet har inriktats på:

- att sammanfatta och presentera resultaten av den verksamhet som genomförts inom projektet
- att genomföra en resultat- och konsekvensanalys i samverkan med ELEVSAM.

Avslutat i mars 1997.

Skolan och det mångkulturella samhället. Sverker Härd

Internationaliseringen och den ökade mångkulturalismen problematiserar den ofta underförstådda referensramen för skolundervisningen nämligen den homogena nationalstaten och majoritetskulturen. Krav kan t.ex. ställas på en mer diversifierad litteratur- och historieundervisning där olika gruppers kulturer och erfarenheter kan ge sig till känna. Den medborgarfostran som skolan också ska tillhandahålla problematiseras genom den ökade mångfalden. Vilka värderingar är det som ska anses som outhärliga och vilka värderingar är mer kulturspecifika och "förhandlingsbara"?

Syftet med förstudien är att ringa in relevanta problem och skapa en bas för empiriska undersökningar inom området mångkulturalism och medborgarfostran. Förstudien fokuseras kring tre huvudteman: Skolans organisation, skolans medborgarfostran samt granskning och värdering av skolan.

Avslutat i mars 1997.

Pedagogiska lösningar m.m. i grundskolan för barn i behov av särskilt stöd. Lena Hammarberg

Projektet syftar till att ge ökade kunskaper om vilka svårigheter elever i behov av särskilt stöd har i skolarbetet och pedagogiska och organisatoriska lösningar skolorna väljer. Projektet ska ses som en förstudie om hur elever i behov av särskilt stöd upplever sin arbetssituation i skolan och hur skolorna löser sin uppgift att ge särskilt stöd. Projektets inriktning är att undersöka hur väl skolans totala miljö är anpassad till eleverna. Ett annat fokus är den nya läroplanen och det nya betygssystemet och de krav detta ställer på elever med svårigheter i skolarbetet.

Skolverket har under våren genomfört en enkät till rektorer med uppföljande intervjuer med nio av rektorerna om hur de ser på sina och skolans möjligheter att stödja elever med dolda funktionsnedsättningar. De preliminära resultaten tyder på att rektorerna upplever att det är svårt att hjälpa barn med koncentrationsstörningar. Studien visar också att åtgärdsprogram tillämpas i varierande omfattning, liksom att de lösningar rektorerna väljer hänger samman med såväl skolornas storlek som hur rektorerna definierar problemen. Om utgångspunkten för

rektorn är den individuella eleven och dennes problem, tenderar lösningarna att bli andra än om rektorn ser skolans anpassning till eleven som den viktigaste uppgiften. Avslutat i april 1997.

Jämställdhet i skolan, JÄMSAM. Margareta Rönnbäck

Ett samordningsprojekt. Jämställdhet i skolan definieras som en pedagogisk fråga och ett tvärvetenskapligt kunskapsområde. Som en del av värdegrunden ska jämställdhet vara synlig i undervisningen och i skolans planering, verksamhet och organisation. Flickors och pojkars olika villkor och förutsättningar ska beaktas i undervisningen. Projektet planerar att ge ut en antologi.

Flick- och pojkmeter – analys och utvärdering. Solveig Lundberg
Projektet har följt hur skolan genom den pedagogiska gestaltningen försöker tillmötesgå både manliga och kvinnliga elevers behov. Projektet har bl.a. samlat in kunskaper och erfarenheter från de utvecklingsarbeten som pågår vid olika skolor i landet där undervisningsformer och metoder väljs utifrån ett genusperspektiv.

För flickornas skull – om enkönade undervisningsgrupper i årskurs 5 och 9. PM 1996, beskriver omfattningen av och orsakerna till lärares val av enkönade undervisningsgrupper i grundskolan i år fem och nio.

I augusti 1997 kommer referensmaterialet *Olikheter – en brist eller tillgång?* Det belyser den pedagogiska gestaltningen utifrån en del av värdegrunden – flickors och pojkars lika värde.

Utvärdering av reformer inom skolväsendet, REFORMSAM.

Oscar Öquist

Inriktningen för den centrala arbetsgruppen inom samordningsprojektet är de nationella mål som finns i Lpf 94. Exempel på centrala frågeställningar som kommer att belysas är valfrihetens effekter, elevernas inflytande, likvärdighet och tillgänglighet.

Elever som medforskare. Oscar Öquist

Projektet genomför en brevväxling med ett antal elever för att belysa flickors och pojkars olika syn på skolan och hur de hanterar sin skolvardag. Hittills har två delrapporter publicerats, *Elevers vanmakt inför skolans tid* (1996) och *Sällsamheter* (1996).

Utvärdering av grundskoleelevers kunskaper, färdigheter, attityder och kompetenser – UG 95. Bengt Fredén

Utvärderingen är i huvudsak en uppföljning av tidigare NU-utvärderingar. Ett av områdena är elevers kompetens med avseende på sociala variabler såsom självtillit, självständighet, tolerans och solida-

ritet. Inom ramen för samhällsorienterande ämnen valdes områdena *etik och ekonomi* att utgöra innehåll i strävan att diskutera mer svårfångade kvaliteter. Eleverna försattes i dilemmasituationer som tvingade dem att ta ställning och att motivera sina val. Likaså undersöktes elevernas syn på sina möjligheter till inflytande över undervisningens innehåll och utformning.

Rapport hösten 1997.

Projekt inom Skolverkets tillsynsprogram

Tillsyn, Förutsättningar för likvärdighet.

Projektet ska ge ett underlag för tillsyn av hur skolor uppfyller målen för elevers trygghet, elev- och föräldrainflytande samt tillgång till utbildning.

Avslutas i oktober 1997.

Tillsyn avseende rätten till stöd för elever med svårigheter. Eva Josefsson

Syftet med projektet har varit:

- att genomföra tillsyn i åtta kommuner avseende skyldigheten att ta hänsyn till elever med särskilt behov av stöd och att ge stöd till elever som behöver det
- att utforma och utpröva metodik och arbetssätt för tillsyn av rätten till stöd för elever med svårigheter
- att ta fram förslag till och genomföra informationsinsatser utifrån resultaten av tillsynen samt lämna förslag till interna kompetensutvecklingsinsatser.

Avslutat i maj 1997.

Projekt inom Skolverkets uppföljningsprogram

Skolbilsundersökningar 1997. Eva Löfbom

Skolverkets andra skolbilsundersökning har genomfört under 1997. Undersökningen riktar sig till fyra målgrupper: allmänheten, föräldrar, elever och lärare. Resultaten redovisas under rubrikerna kvalitet, förtroende, inflytande och förändring. Rapporten kommer i början av 1998. Den förra "skolbilden" finns publicerad i *Attityder till skolan*, Skolverkets rapport nr 72.

3.12 Socialdepartementet

Jakobsgatan 26
103 33 Stockholm
Tel: 08-405 10 00 (växel för alla departement)
Fax: 08-723 11 91

Projektet Barn i dag

Socialdepartementet har under åren 1996 och 1997 genomfört projektet. Barn i dag. Syftet har varit att ge en överskådlig bild av barns villkor i Sverige i dag och analysera vad som ger barn förutsättningar för en gynnsam utveckling och vad som innebär risker för en negativ utveckling.

Barn i dag, Ds 1996:57

Ett stort material har tagits fram bland annat med hjälp av kontaktpersoner inom regeringskansliet och i olika myndigheter och organisationer. En journalist har bearbetat aktuellt utredningsmaterial, sammanfattat resultat från forskningsrapporter och intervjuat forskare och praktiker. Syftet med rapporten är att ge en aktuell information om barns villkor i dag som ett underlag för diskussion. En uttalad avsikt har också varit att materialet skulle presenteras på ett lättillgängligt sätt.

Boken **Barnens bästa – vår framtid** har getts ut av Socialdepartementet och Förlagshuset Gothia i juni 1997. Boken ger en bild av både ljusa och mörka sidor i barns liv - men de ljusa sidorna överväger. Den vänder sig till två grupper: de som arbetar med barn och de politiker som beslutar om verksamheten. Den ger en sammanfattning av viktiga inslag i Barn i dag kompletterad med ett antal reportage om olika verksamheter som visar de goda exemplen och intervjuer med forskare och politiker. Boken vill ge idéer för utvecklings- och metodarbete. I boken finns ett antal diskussionsfrågor som kan inspirera till diskussion och utvecklingsarbete på det lokala planet.

3.13 Socialstyrelsen

Linnégatan 87
106 30 Stockholm
Tel: 08-783 30 00
Fax: 08-783 32 52
E-post: socialstyrelsen@sos.se

Socialstyrelsen är den expert- och tillsynsmyndighet som ansvarar för ärenden som rör socialtjänst, hälso- och sjukvård, omsorger av psykiskt utvecklingsstörda samt frågor som rör alkohol och andra missbruksmedel.

Socialstyrelsen har tre huvuduppgifter: att bedriva kvalificerad tillsyn, uppföljning och utvärdering inom ansvarsområdet, att vara ett kunskapscentrum och att vara regeringens expertorgan inom det socialpolitiska området.

När det gäller barn och ungdomar arbetar styrelsen med kunskapsuppbyggnad, uppföljning och utvärdering. Styrelsen samordnar de statliga insatserna inom socialtjänst, hälso- och sjukvård för barn och ungdom. Socialstyrelsen har i dag ett speciellt ansvar för utsatta barn och ungdomar genom att styrelsen utövar tillsyn över socialtjänsten och hälso- och sjukvården.

1996 överfördes ansvaret för hela barnomsorgen från Socialdepartementet till Utbildningsdepartementet. Som ett led i det livslånga lärandet skall, enligt regeringens bedömning (Prop. 1995/96:206), förskoleverksamheten, skolan och skolbarnsomsorgen integreras. En integrering av barnomsorg och skola har redan tidigare genomförts på kommunal nivå, vilket inneburit ökade möjligheter till samverkan och samarbete mellan förskollärare, fritidspedagoger och grundskollärare. Som en naturlig följd av integreringen på kommunal- och departementsnivå kommer också tillsyns- och utvecklingsansvaret för barnomsorgen att överföras från Socialstyrelsen till Skolverket den 1 januari 1998.

Samarbete mellan socialtjänst och skola gällande barn och ungdomar

Socialnämnden har ett övergripande ansvar för omsorger om barn och ungdom som regleras närmare i 12 § socialtjänstlagen. Socialnämndens ansvar för barn och ungdomar som visat tecken till att utvecklas ogynnsamt betonas särskilt. Socialtjänsten är i sitt arbete med dessa barn och ungdomar beroende av en nära och god samverkan med andra myndig-

heter som möter barn och ungdomar i sin verksamhet. Skolan är i detta sammanhang en mycket viktig samarbetspartner för socialtjänsten i dess uppgift att mobilisera de samlade resurserna i samhället och för att tillsammans med barn, ungdomar och deras familjer finna lösningar i olika problemsituationer.

För att socialtjänsten skall kunna ingripa med åtgärder för ett barn som är utsatt måste den tidigt få kännedom om förhållandena. För detta finns det regler i 71 § socialtjänstlagen som klargör när bestämmelserna i sekretesslagen, som reglerar kommunikation mellan myndigheter gällande den enskilde, får brytas igenom. Skyldigheten att anmäla omfattar fr.o.m. den 1 januari 1998 alla personer som är verksamma inom enskild verksamhet som berör barn och ungdom, enskild hälso- och sjukvård samt enskilt bedriven verksamhet inom socialtjänstens område allt under förutsättning att det är fråga om yrkesmässigt bedriven verksamhet.

En rapport från FoU-byrån i Stockholm, **Hand i hand** (1996:14), beskriver och analyserar hur skolan hanterar anmälningsskyldigheten i dag och diskuterar hur samverkan kan förbättras. Skolan har en särställning när det gäller att kunna upptäcka och föra vidare information till socialtjänsten om barn som är i behov av socialtjänstens insatser, eftersom skolpersonal träffar samtliga barn så gott som dagligen och kan jämföra deras agerande mot det normala eller mot hur barnet uppträtt tidigare. Den undersökning som genomförts i Stockholm visar att skolan bara tar kontakt med socialtjänsten gällande ett fåtal av de elever som man misstänker har psykosociala problem. Skolan försöker lösa problemen inom skolans ram och väntar in i det längsta med att kontakta socialtjänsten. Det dröjde i genomsnitt 17 månader från det att skolan upptäckte elevens problem och svårigheter till dess att socialtjänsten kontaktades. När skälen till detta undersöktes visade det sig att det inte rörde sig om bristande kunskap utan att man ville vänta och se hur eleven utvecklades. Många förutsatte att eleven redan var känd hos socialtjänsten, andra trodde inte att en anmälan till socialtjänsten skulle leda till något positivt för eleven.

Utvecklingsarbete i syfte att pröva former och modeller för samarbete mellan socialtjänst och skola har pågått och pågår för närvarande i många kommuner, men ytterligare insatser behövs för att finna naturliga och hållbara samarbetsformer i syfte att förbättra förutsättningarna för de mest utsatta barnen i skolan. Ingen myndighet klarar att på egen hand lösa dessa problem. Samverkan och samarbete är nödvändigt. Även på central nivå är det angeläget att hitta mönster för ett mer kontinuerligt samarbete mellan de aktuella myndigheterna.

Rapporten från Stockholms FoU-enhet, **I gränslandet – familj, skola, socialtjänst** (1993:9), som handlar om skolserviceenheten i

Vällingby/Hässelby, redovisar ett konkret exempel på en försöksverksamhet kring samarbete mellan socialtjänst och skola som sedan permanentats.

I propositionen 1996/97:124, **Ändring i socialtjänstlagen**, som behandlats i riksdagen den 2 juni 1997, berörs ett antal frågor som har betydelse för socialtjänstens arbete med barn och ungdomar. Socialtjänstlagen tillförs därigenom ett uttryckligt barnperspektiv genom att hänsynen till barnets bästa skall beaktas när åtgärder rör barn. Barns och ungas rätt att komma till tals i frågor som rör dem slås fast. Behovet av tidiga insatser betonas, eftersom det är välkänt att ju tidigare problem upptäcks och åtgärdas desto större chans att insatserna för barnet eller ungdomen inte behöver bli så omfattande eller ingripande. Med tidiga insatser förstås antingen insatser tidigt i ett barns liv eller tidigt i ett skeende. Ett väl fungerande samarbete med andra myndigheter lyfts fram som en faktor som underlättar tidiga insatser. Den ovan nämnda skyldigheten att anmäla till socialtjänsten om barn misstänks fara illa behandlas, liksom socialnämndens skyldighet att utreda barns förhållanden. Socialtjänsten får tydligare regler för utredningar. En utredning skall inledas skyndsamt och vara slutförda inom fyra månader. Även utredningsförfarandet har tydliggjorts.

Socialtjänsten har ansvar för att informera såväl allmänheten som sina samarbetspartners om sin verksamhet och sitt arbetssätt samt om skyldigheten att anmäla. Socialtjänsten bör också diskutera och komma överens om samverkansformer med olika samverkanspartners.

Barnomsorg, övergripande mål och grundläggande principer

De värderingar – den människosyn och samhällssyn – som formuleras i socialtjänstlagens s.k. portalparagraf ligger till grund för arbetet inom barnomsorgens olika former. Verksamheten ska främja demokrati, solidaritet, jämlikhet och ansvar samt aktivt verka för att grundlägga dessa värderingar hos barnen.

I Socialstyrelsens Allmänna råd 1995:2 "Barnomsorgen i socialtjänstlagen" betonas att:

"Personalens förhållningssätt, attityder och värderingar, förmåga att samarbeta, fatta beslut, lösa konflikter etc. har stor betydelse för barnens fostran i detta avseende. Samarbetet i arbetslaget vuxna emellan utgör en förebild för barns demokratiska fostran."

På uppdrag av regeringen har Socialstyrelsen utarbetat pedagogiska program (Allmänna råd) till vägledning för verksamheten i förskola (1987:3) och fritidshem (1988:7). Syftet med de gemensamma ramprogrammen, som anger mål, uppgifter och principer för den pedagogiska

verksamheten, är att ge underlag för en verksamhet av god och jämn kvalitet.

De pedagogiska programmen har kompletterats med ytterligare vägledning i form av Allmänna råd bl.a. om arbetet *med barn i behov av särskilt stöd inom barnomsorgen*. ”Barnomsorgen är för alla barn”, Allmänna råd 1991:1.

Barn i behov av särskilt stöd har enligt socialtjänstlagen rätt till plats i barnomsorgen och rätt att få det stöd de behöver oavsett om föräldrarna förvärvsarbetar eller inte. Att barnomsorgen omfattar alla barn och ska ta ett särskilt ansvar för dem som har utsatta livssituationer handlar ytterst om människosyn och om att samhället i sin helhet ska präglas av demokrati, solidaritet och jämlikhet. Särlösningar och segregering när verksamheter utformas bör så långt det är möjligt undvikas. Om barn redan när de är små får konfronteras med att människors livssituationer är olika kan ur sådana tidiga erfarenheter verklig respekt, förståelse och tolerans växa fram.

Miljöfostran i barnomsorgen

Börja bland barn – en miljöfostrande pedagogik, Bertil Gustafsson, Nya vägar inom barnomsorgen, Skriftserie från Socialstyrelsen, Allmänna Förlaget, 1993.

Boken vänder sig till alla som arbetar inom barnomsorgen. Den passar också utmärkt till lärare och studerande i utbildning. Läsaren får en teoretisk introduktion till en miljöfostrande pedagogik. Den är en exempelrik handbok för den som snabbt vill komma igång med ett miljöfostrande arbetssätt.

Pågående arbete/projekt inom området

Regeringsuppdrag om jämställdhet i barnomsorgen

Socialstyrelsen har i uppdrag att fortsätta utveckla jämställdhetsarbetet i barnomsorgen. Projektet pågår under 1996-1997 och ska redovisas i juni 1998. Inriktningen av projektarbetet ska vara:

- att öka intresse och medvetenhet om jämställdhetsfrågor hos personal inom barnomsorgen
- att öka kunskaperna om jämställdhet i den pedagogiska verksamheten och om de vuxnas betydelse som förebilder för barnen
- att i barngrupper pröva nya arbetssätt som främjar jämställdhet
- att stimulera samverkan mellan högskolor och kommuner för att få till stånd ett långsiktigt lärande om vad det innebär att arbeta jämställt i barngrupper

Tillvägagångssätt

I projektets inledande fas gjordes en inventering och genomgång av aktuella projekt i Sverige och övriga Norden med anknytning till jämställdhetsarbete. Vidare hölls en hearing där forskare och praktiker med kompetens på området jämställdhet i barnomsorgen deltog för att diskutera aktuella tendenser och idéer kring vilka områden i jämställdhetsarbetet som är angelägna att arbeta vidare med.

Kring barn i skolåldern finns en rad arbeten gjorda som visar att många barn har en stereotyp könsrollsuppfattning. I flera rapporter betonas vikten av att barnen, oavsett kön, får utveckla s.k. basfärdigheter och pröva olika aktiviteter oberoende av om dessa betraktas som "kvinnliga" eller "manliga". I det fortsatta arbetet läggs tyngdpunkten på barn i förskoleåldern, där sådana könsrollsmönster i stor utsträckning grundläggs. Pedagoger, oavsett biologiskt kön, påverkar och formar via sina attityder och förhållningssätt hur pojkar och flickor i förskolans verksamhet utvecklar sina sociala och kulturella könsrollsmönster.

I det fortsatta jämställdhetsarbetet har det därför bedömts vara av särskilt intresse att tydliggöra hur barnomsorgens personal på olika sätt kan utveckla sitt lärande kring pedagogiska aspekter av jämställdhetsarbete. Bl.a. anses följande frågeställningar vara av vital betydelse:

Vad innebär den totala kvinnodominansen inom förskolan för dess verksamhet?

Hur ser pedagoger i barnomsorgen på sig själva som förebilder ur ett jämställdhetsperspektiv?

Hur analyserar pedagoger i barnomsorgen sin verksamhet ur ett könsperspektiv?

Hur utvecklar pedagoger i barnomsorgen aktiva förhållningssätt som främjar jämställdhet bland barn?

Hur gör pedagoger i barnomsorgen för att ge både pojkar och flickor samma chans att utveckla sin unika individuella kompetens?

Sex strategiska utvecklingsarbeten i olika kommuner som på olika sätt samarbetar med högskolor har beviljats projektmedel för att på olika sätt fördjupa kunskaperna kring jämställdhetsarbetet i barnomsorgen.

Projektets slutmål är att dokumentera pågående utvecklingsarbete i ett utbildningsmaterial för barnomsorgens personal i syfte att stimulera till ett fortsatt långsiktigt lärande om vad det innebär att arbeta jämställt i barngrupper. Fortbildningsmaterialet kommer att omfatta dels en *antologi* och dels en *videofilm*.

Antologin omfattar tre huvuddelar:

1. Teoretisk bakgrund med genusteori
2. Analysverktyg i form av konkreta frågeställningar i ett självstudie-material
3. Goda exempel på hur pedagoger analyserat sin verksamhet ur ett könsperspektiv och vilka konkreta metoder de använt sig av i arbetet tillsammans med aspekter i pedagogens förhållningssätt och attityder som de ansett viktiga ur ett jämställdhetsperspektiv.

Videofilmen ska inspirera till eftertanke och diskussion i personalgrupper och i utbildningssammanhang. I filmen visas den fria lekens betydelse för pojkars och flickors sätt att vara. Autentiska situationer från vardagen på en förskola varvat med intervjuer med forskare ger exempel på vad det är som skiljer pojkars och flickors lek åt. Hur de leker och vad de tränar i sina respektive lekar. Och framför allt, vad personalen kan göra för att främja lek och samarbete över könsgränserna.

Projekt kring mångkulturellt arbete inom barnomsorg och skola

”Det interkulturella kretsloppet – för barnens bästa” är arbetstiteln för en bok som är under arbete och som ska ge goda exempel på mångkulturella satsningar runt om i Sverige. Boken kompletteras med en halvtimmes videofilm. Boken riktar sig till politiker och ledningspersonal och ska stimulera till möten med personal inom barnomsorg och skola, med föräldrar och ungdomsgrupper. Den är också tänkt att fungera för en vidare målgrupp dvs. alla som arbetar för ett bättre fungerande mångetniskt samhälle och även i undervisnings-sammanhang t.ex. vid lärarhögskolor.

Boken planeras omfatta nio huvudområden:

Solidaritet – inte främlingskap

Demokratifrågor – för föräldrar

Fritid

Vikten av det öppna rummet

Arbetslöshet

En kompis

Manligt och kvinnligt – tjejer och killar

Föräldrarollen

Utanförskap

Videofilmen beräknas vara visningsklar våren 1997. Boken planeras att kunna publiceras under hösten 1997.

Övrigt

”**Barns rättigheter**”, ett projekt som drivs av Barn- och utbildningsförvaltningen i Västervik med stöd av utvecklingsbidrag från Socialsty-

relsen. Projektet, som är 3-årigt, syftar till att sprida information om och att tillämpa barnkonventionen inom barnomsorg och skola.

Projektet, som ska slutredovisas under hösten 1997, kommer att dokumenteras i bokform. Boken är tänkt att kunna användas i fortbildningssammanhang. En videofilm med studiehandledning för utlåning eller inköp har redan färdigställts.

3.14 Ungdomsstyrelsen

Box 6885
113 86 Stockholm
Tel: 08-402 33 50
Fax: 08-30 27 27
E-post: info@ungdomsstyrelsen.se

Ungdomsstyrelsen är en statlig myndighet som har till uppgift att följa ungdomars levnadsvillkor och utvärdera hur ungdomspolitiken förverkligas på statlig och kommunal nivå. Ungdomsstyrelsen arbetar sektorsövergripande och föreslår åtgärder för att förbättra ungdomars levnadsförhållanden och inflytande över samhällsutvecklingen. Ungdomsstyrelsen fördelar statsbidrag till ungdomsorganisationerna och verkar för förnyelse av ungdomsverksamheten inom kommuner och föreningsliv. Ungdomsstyrelsen ansvarar också för EU:s utbytesprogram *Ungdom för Europa* och andra former av internationellt ungdomsarbete.

Genom ekonomiskt stöd, aktiv handläggning i form av förankring och rådgivning, spridande av erfarenheter, kunskap och goda exempel arbetar Ungdomsstyrelsen med utveckling av olika verksamheter som har som övergripande syfte att främja ungdomars inflytande, engagemang och skapande förmåga. Målgruppen är dels föreningsliv, dels kommunalt ungdomsarbete.

Krokig väg till vuxen. En kartläggning av ungdomars livsvillkor. Ungdomsrapporten 1996 del 1. Ungdomsstyrelsens utredningar 6.

I denna rapport redovisas ungdomars villkor och ungdomspolitiken inom ett antal viktiga arenor: utbildning, arbete, ekonomi, boende, fritid och inflytande. Rapporten syftar till att ge underlag för uppföljning av ungdomspolitiken. Den riktar sig till politiker, organisationer, myndigheter och andra berörda yrkesgrupper i samhället.

I serien *Ungdomsstyrelsen rapporterar* redovisas bl.a. det metod- och utvecklingsarbete som sker i ungdomsorganisationerna och i kommunerna.

I serien har utgivits:

nr 1, **Makt och möjligheter**, 1994, en idéskrift om ungdomars delaktighet och inflytande.

nr 2, **På nykter kurs**, 1994, en idéskrift om alkohol- och narkotikaförebyggande projekt.

nr 3, **Möten och mångfald**, 1995, beskrivning av projekt mot främlingsfientlighet och rasism i ett 20-tal kommuner.

nr 4, **Stärkta flickor**, 1995, utvärdering av projektet "Att stärka flickor i föreningslivet".

nr 5, **Ungdomsråd – en möjlighet?**, 1995.

I denna idéskrift vill Ungdomsstyrelsen sätta ljuset på frågan om ungdomsråd. Vilka förutsättningar behövs för att arbetet ska fungera? Vilka är de största hindren? Ungdomsråden måste få reella möjligheter till självständigt arbete med stöd av kommunen och innehållet måste bli viktigare än formen.

Rötägg och änglar, normer och värderingar i 90-talets Sverige

Årsbok om ungdom, tidskriften Uppväxtvillkor nr 1.2/1993, utgiven av Statens Ungdomsråd.

Boken vill öka kunskaperna om ungdomars livsvillkor och att stimulera till en ökad debatt och ett ökat samarbete mellan alla vuxna som möter ungdomar i arbete, på fritid eller i hemmet. Årsboken är producerad av Statens ungdomsråd i samarbete med Rikspolisstyrelsen, Skolverket och Socialstyrelsen.

Världsbyggarna. Ungdomstid. Årsbok om ungdom 1995.

Hur ser den unga generationen, de framtida världsbyggarna, på sin omvärld? I boken redovisas ungdomars världsbild, uppfattning om EU och invandring, inställning till arbete och studier utomlands m.m. Forskare, journalister, ungdomar och andra sakkunniga skriver om angelägna frågor med såväl lokalt som globalt perspektiv. Årsboken 1995 ger information om det nya som gäller på ungdomsområdet i och med Sveriges inträde i EU. Årsboken är producerad av Ungdomsstyrelsen i samarbete med Folkhälsoinstitutet, Rikspolisstyrelsen, Sida, Skolverket och Socialstyrelsen.

Hur e' läget?- Ungdomars hälsa i välfärd och ofärd. Årsbok för ungdom 1996, Ungdomsstyrelsen, Folkhälsoinstitutet.

Boken innehåller vetenskapliga artiklar, information och omfattande statistik om ungdomars hälsa utifrån ett socialt och socioekonomiskt perspektiv. Boken handlar också om hot mot hälsa, sex och samlevnad, allergier, vuxenblivande och konsekvenser av växande klyftor i samhället.

På våra villkor. Metoder att stärka flickor i föreningslivet.

Broschyren presenterar tips om hur man kan arbeta för bättre och mer jämställda föreningar.

Rätt ska vara rätt!

Idéskriften berättar om de erfarenheter och den insikt tjejer vunnit i olika metodutvecklande projekt.

Öppna dina ögon.

Fickfolder för alla som vill bli medvetna om bl.a. tjejers villkor i fritidslivet och orättvisor mellan tjejer och killar.

Aktuella projekt

Medel till utveckling av ungdomars inflytande i lokalsamhället

Ungdomsstyrelsen har i särskilt regeringsbeslut fått i uppdrag att fördela medel ur Allmänna arvsfonden till projekt som syftar till att stärka ungdomars möjlighet att påverka lokalsamhällets utveckling. Stöd kan utgå till nyskapande verksamhet som bidrar till att ungdomar får ett ökande inflytande.

Medel till utveckling av flickors fritidsverksamhet

Ungdomsstyrelsen ska i samarbete med bl.a. ungdomsorganisationer och kommuner stödja utvecklingen av verksamheter som leder till att flickors möjligheter till delaktighet inom främst förenings- och fritidsverksamheten stärks. Stöd kan utgå till nyskapande verksamheter inom kultur och fritid där utgångspunkten är flickors behov. Syftet är att stärka flickors inflytande inom kommunal verksamhet som särskilt riktar sig till ungdomar.

Utveckling av samordnade insatser för utsatta ungdomar i ett antal medelstora kommuner

Ungdomsstyrelsen driver på regeringens uppdrag ett flerårigt projekt med medel från Allmänna arvsfonden i syfte att utveckla sektorsöver-

gripande samverkan när det gäller insatser för ungdomar i s.k. riskmiljöer i ett antal medelstora kommuner. Arbetet sker i samråd med Rikspolisstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Skolverket, Socialstyrelsen, Folkhälsoinstitutet och Svenska Kommunförbundet. Bakgrunden till uppdraget är ett tidigare utvecklingsprojekt för ungdomar i tolv stora bostadsområden som genomfördes på regeringens uppdrag under 1990-1995. Detta arbete leddes av en särskild arbetsgrupp och fick namnet Plus-projektet. Under en fyraårs period med början 1997 kommer Ungdomsstyrelsen att vidareutveckla detta arbete i samarbete med ett antal utvalda kommuner.

Bilaga 4

Organisationers material och projekt

Det finns många organisationer och några stiftelser som har material som lärare kan använda sig av i arbetet med de värden som vårt samhälle vilar på: böcker, broschyrer, affischer, tidningar, videofilmer, pedagogiska program m.m.

Arbetsgruppen riktade en förfrågan till ett stort antal organisationer och föreningar om vilket aktuellt material och vilka pågående projekt de kunde redovisa för. Allt material kan dessvärre inte här redovisas fullt ut. Arbetsgruppen har här gjort hårda prioriteringar. Vi vill dock till samtliga organisationer och föreningar som hörsammat vår förfrågan framföra vårt tack för lämnat bidrag. Följande organisationer har bidragit med olika former av material:

Amnesty International, Svenska Sektionen

Fem i tolv-rörelsen

Förbundet Kristendom och Skola

Förbundet Vi Unga

Greenpeace

KFUK-KFUM:s scoutförbund

Landsorganisationen i Sverige

Lärarnas Riksförbund

Miljöförbundet Jordens Vänner

MOD-kansliet

Politiska ungdomsförbund:

Centerpartiets ungdomsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund,

Grön ungdom, Kristdemokratiska ungdomsförbundet, Moderata

ungdomsförbundet, Sveriges socialdemokratiska ungdoms-

förbund

Q 2000-kansliet

Riksförbundet Fritids och Hemgårdar

Riksförbundet För Rörelsehindrade Barn och Ungdomar

Riksförbundet För Sexuellt Likaberättigande

Riksförbundet Hem och Skola

Rädda Barnen

SISU – Riksidrottsförbundet

Skytterörelsens Ungdomsorganisation

Stiftelsen Det Andra

Stiftelsen Håll Sverige Rent

Stiftelsen Öppna Handen – Våga Vägra Våld
Svenska Arbetsgivareföreningen
Svenska Barnboksinstitutet
Svenska Djurskyddsföreningen,
Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen
Svenska Kommunförbundet
Svenska Skolidrottsförbundet
Svenska UNESCO-rådet
Svenska UNICEF-kommittén
Tidningen i Skolan
Unga Hörselskadade
Unga Allergiker
Ungdomens Nykterhetsförbund
Världsnaturfonden WWF

Fem i tolv-rörelsen

Telefon 0611-236 50 Telefax 0611-20160

E-post: stig.wallin@fc.itz.se, pelle.hoglund@fc.itz.se

Fem i tolv-rörelsen har tillsammans med ITZ AB producerat en CD-ROM för högstadiet med interaktiva övningar, spel och rollspel. Skivan handlar om Sverige och det "svenska" men också om mobbning, främlingsfientlighet och rasism.

Programmet syftar till att öka kunskapen och förståelsen för olika kulturer, förklara Sveriges framväxt under påverkan av omvärlden, sticka hål på de vanliga myterna om invandrare och flyktingar, motverka den etniska segregationen samt stimulera till eftertanke, aktivitet och engagemang.

Kontaktpersoner: Stig Wallin och Pelle Höglund

Landsorganisationen i Sverige

Barnhusgatan 18
105 53 Stockholm
Tel: 08-796 25 00
Fax: 08-21 97 11

LO producerar material av allmän karaktär och de enskilda förbunden producerar material om specifika branschfrågor. Ett exempel på LO-material som kan användas i skolan är *Möjligheter 1997*.

Möjligheter 1997

Ett litet häfte på 84 sidor som beskriver människans inneboende möjligheter. Möjligheter finns och det är människor som formar och skapar framtiden.

Clara

Riktat sig inte direkt till skolan men är producerat för kvinnliga LO-medlemmar mellan 18-35 år. Materialet används dock mycket i skolan och handlar om arbetsvillkor, sociala problem och jämställdhet. Clara utkommer med fyra nummer per år.

Fackjournalen

Är inte ett material som riktar sig direkt mot skolan utan handlar om försäkringar och sociala villkor i dagens samhälle. Används som kompletteringsmaterial i skolan när det uppkommer frågor om sociala villkor. Utkommer med 4 nummer per år.

Facket om rättvisa

En box med material. Elevmaterialet *Vad är egentligen rättvisa?* utgör huvudhäfte. I boxen ingår dessutom ett 25-tal andra referenstexter.

Facket om jämställdhet

Materialet vill starta diskussion om hur dagens samhälle ser ut ur ett jämställdhetsperspektiv.

Facket om miljön

Detta häfte vill väcka intresse för den egna miljön och engagemang att göra något åt den. Skolans miljö blir då ett gemensamt ansvar.

Folk i företag

Häftet behandlar olika företagsformer och problematiserar förhållandena både som anställd och företagsledare/ägare.

Lärarnas Riksförbund

Box 3529
103 69 Stockholm
Tel: 08-613 27 00
Telefax: 08-21 91 36
Hemsida: www.LR.SE

Cederwall G. m.fl: Fokus på lärarrollen. Del ett – Gymnasieskolor på frammarsch, Författarna och Lärarnas Riksförbund, 1996.

Häftet berättar om utvecklingstankar och handlingsprogram för utveckling på tio gymnasieskolor. Författarna vidarebefordrar sammanfattningar som inspiration och tips för medlemmar på andra skolor om vilka vägar man kan gå för att nå nya önskade mål och anpassa den egna skolan till samhällets nya krav.

Med sin satsning på "Utmaningen" vill Lärarnas Riksförbund tydliggöra vad som behöver utvecklas i den kommunala skolan.

I projektet "Lärarroll i förändring" konkretiserar Lärarnas Riksförbund behoven av förnyelse mot bakgrund av Avtal 2000 som ökar skolans och lärarnas möjligheter att organisera skolarbetet efter elevernas behov.

MOD-Kansliet

Olof Palmes gata 23
Box 473
101 29 Stockholm
Telefon: 08-698 44 34
Telefax: 08-698 44 35

MOD: Mångfald Och Dialog.

MOD är en metod som använts i många sammanhang för att bearbeta fördomar och egna attityder kring främlingsrädsla och främlingsfientlighet, men även kring handikapp och mänsklig rättvisa.

MOD baseras på gruppens egna upplevelser och värderingar. Övningar, gruppsamtal, rollspel och analyserna bygger på aktivt deltagande och ett givande och tagande för alla parter. Metoden utgår från den enskilda människans perspektiv och hennes förhållande till omgivning-

en, via samhället ur majoritets- och minoritetsperspektiv, till hur ett öppet och tolerant samhälle kan se ut.

MOD ser varje deltagares kunskaper, erfarenheter och attityder som viktiga och strävar efter en öppen dialog mellan deltagarna.

I dag står fem organisationer bakom MOD: Sveriges Kristna Råd, Sveriges frikyrkosamråd, Sveriges Kyrkliga Studieförbund, Frikyrkliga studieförbundet och KFUK-KFUM:s studieförbund.

Q2000-kansliet

c/o Studieförbundet i Stockholms län

Box 4067

102 62 Stockholm

Tel: 08-714 00 44

Fax: 08-664 63 40

Q2000, Ungdomskampanj för ett hållbart Sverige, är ett nätverk som arbetar för att målsättningar från FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992 ska omsättas i praktiken.

Lundholm C. Granvik M.: **Vilar din skola på hållbar grund?**

Vill du veta hur man anpassar gymnasieskolan till en hållbar utveckling? Vill du veta hur man utarbetar en lokal Agenda 21 för gymnasieskolan och hur man kan arbeta konkret med energi, avfall, utbildning mm. i skolmiljö? Beställ då denna rapport som beskriver Q2000:s gymnasieprojekt. Distributionstjänst tel: 08-550 325 40 eller fax: 08-555 665 60.

Magnusson S.: **Uppdraget – handbok för hållbar utveckling**, producerad av Q2000 i samarbete med Naturskyddsföreningen med stöd från Svenska FN-förbundet.

Boken är skriven för dig som vill göra något för en bättre miljö. Den vänder sig till dig som söker konkreta, nya och fräscha sätt att förändra världen. Boken innehåller bl.a. 59 olika miljöuppdrag.

Distributionstjänst tel: 08-550 325 40 eller fax: 08-555 665 60.

Riksförbundet Fritids- och Hemgårdar

Karlbergsvägen 86A, 3 tr (Birkagården)
Box 210 05
100 31 Stockholm
Tel: 08-16 07 25
Fax: 08-32 36 83

Demokratitips. Handbok i förändringsarbete på gården, Torsten Laxvik, Anders Rosén, Fritidsforums förlag, 1993.

Den här boken vill inspirera ungdomar och fritidsledare till förändringsarbete genom att beskriva politikens verktyg. I fokus står frågan om demokrati i samhället och på gården.

Boken som är ett studiematerial om demokrati vänder sig till fritidsledare och lärare inom fritidssektorn, till ledargrupper och gårdsråd. Boken kan också läsas direkt av ungdomar som vill påverka och som känner att de behöver tips om hur man gör.

Svar på tal. Ungdomarnas fickhandbok mot rasism. Fritidsforum 1992, 1994.

Vad är rasism? Är man rasist om man är emot invandring? Varför kommer invandrare till Sverige? Vilka tjänar på rasismen?

Dessa och andra frågor försöker fickhandboken besvara. Författarna hoppas att fickhandboken är användbar för ungdomar, fritidsledare och alla andra som vill säga ifrån mot rasism och invandrarfientlighet.

Riksförbundet För Sexuellt Likaberättigande

Sveavägen 59, 3 tr
Box 3444
103 69 Stockholm
Tel: 08-736 02 19
Fax: 08-30 47 30
E-post: ammi.helmadotter@rfsf.se

RFSF har utarbetat en skolinformation och har ett stort utbud av filmer och böcker som Riksförbundet brukar rekommendera skolor att använda i sex- och samlevandsundervisningen. Att använda sig av RFSF:s informatörer är att på ett konkret sätt arbeta med skolans värdegrund. RFSF vill göra tydligt alla människors lika värde, vill bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor, vill aktivt motverka

trakasserier och förtryck av individer eller grupper och verka för solidaritet med svaga och utsatta.

För information och utbildning i Stockholms län
Anne-Marie Helmadotter, tel 08-736 02 19,
Informations och utbildningsprogrammet
RFSL-rådgivningen, Box 34 44, 103 69 Stockholm

Informationsmaterial om homosexualitet:

Homosexualitet är kärlek

Enkelt, kort och informativ broschyr om homosexualitet som bemöter de flesta funderingar.

Homosexuella och barn

En sammanställning av befintlig forskning runt homosexuella föräldrar och deras barn.

Riksförbundet Hem och Skola

Rosenlundsgatan 54
Box 38400
100 64 Stockholm
Tel: 08-84 03 15
Fax: 08-668 79 57

”Skolkunskap – Livskunskap?” Videofilm med studiehandledning utarbetade i samarbete med Studieförbundet. Ett antal frågeställningar tas upp i videofilmen t.ex. Vilken kunskap är viktig i dag och i framtiden? Varför lär vi oss och hur lär vi oss? Hur kan vi forma en skola som upplevs som stimulerande och meningsfull?

Studiehandledningen tar upp ett antal scener från filmen och utifrån dem ställs frågor som kan leda diskussionen vidare.

”Barn går inte i repris” är ett nätverksprojekt där sex skolor från fem kommuner deltar. Skolorna arbetar med att utveckla metoder och pröva nya arbetssätt för samverkan mellan skola och hem kring frågor om moral, etik, samlevnad, självkänsla och demokrati.

De sex skolorna är:
Kråkbergsskolan/Kläppensskolan, Luleå kommun.
Håstaskolan, Hudiksvalls kommun.
Trångsundsskolan, Huddinge kommun.
Floby skolan, Falköpings kommun.
Mössebergsskolan, Falköpings kommun.
Ankarets skola, Öckerö kommun.

Dog han? Om film, våld och verklighet.

Videofilmen är tänkt för barn och ungdom, föräldrar och lärare. Enligt läroplanen för grundskolan ska eleverna få undervisning om medierna och deras roll och kunskaper om mediernas språk.

I videofilmen ger den svenske skådespelaren Dolph Lundgren några exempel på realistiskt våld som han har varit med om att spela in i USA och Canada. Videon tar också upp andra slags våldsskildringar med sekvenser ur filmen Jägarna, där våldet skildras realistiskt.

Till videofilmen hör en studiehandledning som både är ett läromedel och en metodhandbok.

Medieutbildningsprojektet, som resulterat i videofilmen ”Dog han? Om film, våld och verklighet”, har genomförts med stöd från Rikspolisstyrelsen, Allmänna arvsfonden, Brottsoffermyndigheten, Joakim Hedencronas Minnesfond samt landstingen i Blekinge, Västerbotten och Kronoberg.

SISU – Riksidrottsförbundet

Landslaget mot våld

Idrottens Hus

Storforsplan 44

123 87 Farsta

Tel: 08-605 60 00

Fax: 08-605 62 00

E-post: riksidrottsforbundet@rf.se

”Landslaget mot våld” är ett riksomfattande projekt som genomförs av Riksidrottsförbundet i samarbete med SISU, idrottsrörelsens studieförbund. Genom projektet vill förbundet påverka de ungdomar som finns i de egna leden att värdesätta idrottens positiva värden – kamratskap, respekt, hänsyn och rent spel. Genom dessa värden kan Riksidrottsförbundet också påverka grupper som står utanför idrotten. På nationell och regional nivå samarbetar förbundet med ett stort antal kända idrottsprofiler. Idrottsstjärnorna deltar i projektet utifrån sina förutsättningar vilket betyder att engagemanget sträcker sig från att vara posi-

tivt föredöme till att dagligen arbeta med frågorna i skolor, föreningar och seminarier m.m.

Kampanj: Starta vågen – idrottens etiksatsning

Landslaget mot våld vill påverka ungdomar att värdesätta idrottens positiva värden – kamratskap, respekt, hänsyn och rent spel. Även grupper som står utanför idrotten kan påverkas.

Landslaget mot våld erbjuder även kurs- och studiematerial för cirkelverksamhet. Kampanjen stöder på olika sätt de verksamheter som redan pågår inom området och är beredd att ge den uppbackning som behövs för att de goda exemplen ska få en vidare spridning till förbund och föreningar. Till detta studiematerial hör en videofilm, Våldets konsekvenser. Filmen och studiematerialet kan beställas från UDAB; Box 16045, 200 25 Malmö, tel: 040-93 30 60, fax: 040-18 66 18 eller SISU Idrottsböcker, Idrottens Hus, 123 87 Farsta, tel: 08-605 62 23, fax: 08-605 62 26.

Svenska Arbetsgivareföreningen

S. Blasieholmshamnen 4 A

103 30 Stockholm

Tel: 08-762 60 00

Fax: 08-762 64 09

E-post: ann.christin.englund@saf.se

Från Sarajevo till Sarajevo

”Från Sarajevo till Sarajevo” är en spännande och informativ skrift som visar de stora linjerna i Europas historia under 1900-talet. Här får vi en bakgrund till konflikten i det forna Jugoslavien. Den beskriver parallellt utvecklingen i Öst- och Västeuropa och ger samtidigt ett perspektiv på dagens västeuropeiska samarbete.

Materialet består av elevhäfte och lärarhandledning.

Uppslaget, Ungdomar och våld

TV, radio och tidningar rapporterar ofta om ungdomsvåld och det är nog få som inte upprörs. Alla har vi ett ansvar för att motarbeta våldet. Vi måste våga ingripa när vi ser någon bli mobbad på skolgården. Vi måste våga tala med den som gjort något dumt. Kort sagt, vi måste bry oss om. I det här numret av Uppslaget har vi samlat några artiklar där vi diskuterar ungdomsvåldet, dess orsaker och vad vi kan göra åt det.

Skrifterna kan beställas utan kostnad från

SAFs förlagsservice, 811 88 Sandviken.

Tel: 020-72 00 00, Fax: 026-27 27 30.

Videofilmer:**I nazismens spår**

Filmen handlar om sex svenska gymnasieungdomar som tillsammans med regissören reser i nazismens spår genom Tyskland och Polen för att se, lära och föra vidare vittnesmålen från dem som överlevde. Ett huvudtema i filmen är när allmän motvilja inför främlingar övergår i rasism. De sex ungdomarna är själva invandrarbarn och drar ständigt paralleller mellan nazismen och deras egen värld. Filmen har visats i TV och belönats med en Emmy och Expressens TV-pris. 30 min.

Familjen Wolfs förlorade drömmar

Vid första världskrigets utbrott beger sig polackerna Lev och Julij Wolf till Ryssland för att vara med och genomföra kommunismen. Efter den första optimistiska perioden slår Stalins terror till. Tusentals oskyldiga förs bort, fängslas och avrättas utan rättegång, bland dem också Lev och Julij Wolf. Filmens centralfigur är dottern till Julij, den nu 78-åriga Lucia Wolf som livet igenom har plågats av sin fars öde. Familjens tragedi ger oss insikt i hur det omänskliga systemet förledde och förintade idealistiska människor. 30 min.

Europas barn

Varför har Europas länder engagerat sig i politiskt samarbete under de senaste 40 åren? Vilka historiska erfarenheter bygger Europasamarbetet på? Kommer EU leda till att en gemensam europeisk identitet formas? Är vi i Sverige delaktiga i Europas historiska arv. "Europas barn" är en film som väcker frågor om villkoren för fredlig samexistens i Europa, om vår identitet som svenskar och européer. Filmen har visats i TV.

40 min

Draculas spår

Filmen handlar om en flicka född i Rumänien av judiska medelklassföräldrar. Älskad och bortskämd som de flesta barn, fick hon uppleva hur nazismen förändrade hennes liv över en natt. Hédi Frieds berättelse är en av många från överlevande, där utvecklingen kan följas som en röd tråd: tyskarnas inmarsch, påbudet av den gula stjärnan, gettot, transportererna i boskapsvagnar, koncentrationsläger och förintelsen. 20 min.

Videofilmerna kan lånas utan kostnad från

Starfilm, Box 6489, 113 82 Stockholm. Tel: 08-34 08 90,

Fax: 08-34 08 96.

Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen

Svartensgatan 6
Box 41 34
102 63 Stockholm
Tel: 08-702 18 30
Fax: 08-702 18 46
E-post: spas@nordnet.se

Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen har traditionellt haft en omfattande skolverksamhet, framför allt gentemot gymnasieelever och lärare. Föreningen använder sig i stor utsträckning av föreläsningar med diskussioner. Materialet är egna diabilder eller OH t.ex. från resor eller fakta om vapenhandel och militärutgifter. I föreläsningarna berörs demokratiska värden i t.ex. sambandet mellan fred och demokrati och i konflikthantering.

Svenska Kommunförbundet

Hornsgatan 15
118 82 Stockholm
Tel: 08-772 41 00
Fax: 08-702 07 99

Lärare som ledare, Ulla Lindqvist, 1996:

Lärares uppgift är det pedagogiska arbetet med eleverna. Denna uppgift kan också beskrivas som ett ledarskap för elevernas lärande. Det innebär en förskjutning från kunskapsförmedling till skapandet av lärande situationer för eleverna. I denna skrift berättar några lärare om sina erfarenheter och reflektioner.

Lokal demokrati – möjlighet eller hot?

En idéskrift om den kommunala självstyrelsen. Kommentus Förlag AB, 1995:

Idéskriften består av ett antal artiklar av fristående författare som belyser den kommunala självstyrelsen och den lokala demokratin ur ett både historiskt och framtidsinriktat perspektiv. En av skribenterna är Cecilia Lundgren, verksam i Ludvika kommuns ungdomsråd.

Bärande kraft för demokratin

I denna skrift, som bygger på ett antal intervjuer, möter läsaren sex kvinnor som utifrån olika utgångspunkter och erfarenheter ger sin syn på kvinnor i kommunalpolitiken. De visar på vad som krävs för förändringar och på vilket sätt kvinnor kan gå samman för att det dagliga politiska arbetet utvecklas så att fler kvinnor känner en tillfredsställelse och trivsel med sina politiska uppdrag.

Demokratin i våra händer, Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet, 1994:

I det förändrings- och förnyelsearbete som drivs i landsting och kommuner finns också en vilja att på olika sätt stärka och utveckla demokratin. De förtroendevaldas roll som medborgarföreträdare måste bli tydligare, de politiska partierna måste intensifiera sin verksamhet och den enskilde måste dels ges större möjligheter att påverka dels erbjudas ökad valfrihet.

För att stimulera debatten kring frågor om demokrati och politikerroll har Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet uppdragit till några personer att ge sina tankar och synpunkter som sedan samlats i denna skrift.

Demokratin i förändring. Om forskning, lagstiftning och internationalisering, Kommentus Förlag AB, 1994:

Skriften tar upp nyheter i kommunallagen, kommunerna och internationaliseringen, kommunerna och självstyrelsen samt förbundets forskningsprojekt "Den kommunala självstyrelsen".

I denna skrift möter läsaren sex kvinnor som utifrån olika utgångspunkter och erfarenheter ger sin syn på kvinnor i kommunalpolitik.

Våga välja nya vägar

Skriften innehåller intervjuer med ungdomar som valt olika vägar att påverka den kommunala politiken. För att göra politik attraktiv för unga människor måste demokratins former förnyas och en öppen och kreativ dialog inledas.

Ungdomar och elevinflytande. En sammanfattning av 18 konferenser med ungdomar från grundskola och gymnasium. Christina Kihlman och Hans Forsman, Svenska Kommunförbundet, 1995:

Denna skrift ger en sammanfattning av de synpunkter och idéer som 850 ungdomar framfört vid 18 konferenser runt om i riket. En sammanställning av hela materialet från elevkonferenserna finns i skrifterna "Släpp loss ungdomarna i skolan" (-95) och "Elevkonferens" (-94).

En lärande organisation. Kvalitetsutveckling inom skola och socialtjänst, Författarna samt Svenska Kommunförbundet, 1996.

En ny kommunallag, generella statsbidrag och ökad valfrihet och konkurrensutsättning har påtagligt förändrat villkoren för den kommunala verksamheten. Att erbjuda en god kvalitet på skolan, vården och omsorgen av barn, ungdomar och gamla, kommer att ställa krav på ständig kvalitetsutveckling i bred bemärkelse.

Impulsstart ht-97

Svenska kommunförbundet, Lärarförbundet, Lärarnas Riksförbund, Hem och Skola, Elevorganisationen i Sverige, Sveriges Elevers Samarbetsorganisation med stöd av Skolledarna har enats om att erbjuda stöd för att elever och lärare gemensamt ska få förbättrade möjligheter att utveckla innehåll och arbetsformer i skolarbetet under några inledande impulsdagar under höstterminen 1997.

Impulsdagarna har två syften:

- Ge eleverna ökat stöd att förstå, planera och utvärdera sitt arbete i skolan,
- Öka lärarnas och skolledarnas möjligheter att utveckla nya arbetsformer.

Arbetet genomförs i nära samverkan mellan Svenska Kommunförbundet, Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund.

Per Reinolf

118 82 Stockholm

Telefon: 08-772 41 00

Fax: 08-702 07 99

E-post: per.reinolf@svekom.se

Kvalitetsutmärkelsen Svensk Skola

I oktober 1995 delades för första gången Kvalitetsutmärkelsen Svensk Skola ut. Kvalitetsutmärkelsen bygger på att varje skola skriver en rapport om det egna arbetet. På det sättet görs skolans verksamhet synlig i ett helhetsperspektiv. När skolan examineras sker detta utifrån sju huvudkriterier med totalt 29 delkriterier och med utgångspunkt från tre olika perspektiv: angreppssätt (på vilket sätt?), tillämpning (i vilken omfattning?) och resultat (vilka effekter?). Kvalitetsutmärkelsen bygger på tretton för all skolverksamhet grundläggande värderingar som projektet tagit fasta på.

Frågor och anmälningar om kurser m.m. kan ställas till Kerstin Hédén, Svenska Kommunförbundet, tel: 08-772 46 34, Fax: 08-772 47 17.

Ansvarig för projektet är Mats Söderberg, Svenska Kommunförbundet, tel 08-772 46 38.

Skolutvecklingspaketet består av två delar med formellt olika status; dels "Satsning till två tusen", dels "Avtal 2000", det nya 5-åriga kollektivavtalet.

Med detta skolutvecklingspaket vill Svenska Kommunförbundet, Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund manifesteras sitt gemensamma intresse för ungdomars framtid och utveckling.

Svenska Skolidrottsförbundet

Storforsplan 44
Idrottens Hus
123 87 Farsta
Tel: 08-605 60 00
Fax: 08-605 65 10

Bas I – Grundläggande ledarskap -89

För årskurserna 7-8. Häftet innehåller ämnen som idrottsledarskap, föreningskunskap, barn och ungdomars fysiska, psykiska och sociala utveckling, kost m.m.

Bas II – Nästa ledarskapssteg -90

Bas 2 har årskurserna 8-9 som sin målgrupp. I häftet sker en fördjupning i idrottskunskap och föreningskunskap. Övriga ämnen är ungdomars fysiska, psykiska och sociala utveckling, träningslära, idrottsskador, kost, tävlingsorganisation, arbetsmiljö, idrottsetik och material.

Tjejer på Arenan -96

Hur ska vi få en idrott som passar både tjejer och killar? Hur kan tjejer växa tillsammans? Hur för du fram dina åsikter? Vad utmärker tjejers sätt att leda? Häftet innehåller övningar, rollspel och frågor.

Fair play i skolan -97

Våld, mobbning, rasism och droger!

Fair play i skolan är ett elevinriktat diskussionsmaterial där elever, lärare och övrig skolpersonal har möjligheter att vara med och starta en diskussion som påverkar attityder och värderingar som sammantaget skapar en bättre skolmiljö.

Svenska UNICEF-kommittén

Hantverkargatan 5
104 22 Stockholm
Tel: 08-692 25 10
Fax: 08-651 20 21

Under de två senaste åren har Svenska UNICEF-kommittén arrangerat konferenser kring temat Våld i media i ett par kommuner. Under 1997 planeras ytterligare några konferenser. Ett av delmålen för konferenserna är att skapa underlag för UNICEF-grupper ute i landet för arbetet med barns rättigheter.

Barns rättigheter – Klädsträcket

Ett interaktivt material för årskurs 1-6 om barns behov och rättigheter.

Den magiska boken, 1993:

En samling myter, berättelser och sagor om normer och värderingar ur ett internationellt perspektiv för årskurs 1-6. Till boken hör en handledning, utarbetad av Jörgen Runholm, som ger upplysningar om berättelserna och förslag till hur de kan användas.

En droppe vatten

Detta skolmaterial ingår som en del av Svenska UNICEF-kommitténs arbete för barn och miljö. Agenda 21 från FN-konferensen om miljö och utveckling i Brasilien ger både verktyg och utmaningar i skolan. Pärmen "En droppe vatten" är tänkt som ett resursmaterial i miljöfrågor med fokus på vatten inom ämnesblocken SO samt NO och Teknik.

Materialet kan passa för temaarbeten under ett par veckor eller kanske återkommande under ett antal timmar.

Lärohandledning och tre videofilmer för årskurserna 1-9 om barn, miljö och vatten i Sverige och Namibia.

It's Only Right. A Practical Guide to Learning About the Convention on the Rights of the Child. United Nations Children's Fund, 1993:

Ett aktivitetsmaterial om barns rättigheter för årskurserna 7-9 på engelska.

Barns rätt på spel. Drama i tre akter – i familjen, i skolan, i samhället, Riksförbundet Hem och Skola, Svenska UNICEF-kommittén, Studieförbundet, 1996

Ett studiematerial för föräldrar till elever i årskurs 1-6.

Education for development. A teacher's resource for global learning. Susan Fountain, Hodder & Stroughton, 1995.

En lärarhandledning för grund- och gymnasieskola om UNICEF:s program för internationalisering – om normer, värderingar och attityder. Översätts till svenska med utgivning i juni 1997 på Studentlitteratur, troligen med titeln "Att undervisa för utveckling".

Tidningen i Skolan

Box 22 500,
104 22 Stockholm
Tel: 08-692 46 41
Fax: 08-692 46 38

Dagstidningen – ett läromedel. Etik och moral.

Materialet erbjuder möjligheter till en ökad insikt om vilka värderingar vi och andra har och hur dessa påverkar samvaron mellan olika människor. Att arbeta med dagstidningen ger autentiskt material som beskriver den vardagliga verkligheten.

Ungdomens Nykterhetsförbund

Birger Jarlsgatan 25
Box 1747
111 87 Stockholm
Tel: 08-789 49 20
Fax: 08-723 18 29

Lära för livet. Om ANT-undervisningen i skolan, Åsa Jacobsson, Ungdomens Nykterhetsförbund, 1996.

Rapporten är skriven ur ungdomarnas perspektiv på den ANT-undervisning som de är berättigade till. ANT är en vedertagen förkortning för alkohol, narkotika och tobak.

En jämförelse görs mellan den typ av ANT-undervisning eleverna vill ha och det man inom forskningen menar ger ett långsiktigt resultat.

Sluta snacka skit om droger, 1995,

är en fyrfärgstidning som Ungdomens Nykterhetsförbund producerat med hjälp av ett stort antal artikelförfattare. Några exempel på artiklar: Det här är droger, Drogmyter och traditioner, Supa och slåss, Idrott fusk och fylla.

Ung – om känslor, kompisar och droger, Eric Horning, Rolf Johannessen, Sobers Förlag AB, Femte reviderade upplagan 1996.

Till materialet finns en studiehandledning framtagen av Johnny Boström i samarbete med Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet.

Machomän & fnitterflickor – om tjejer, killar, UNF och lite till,

Lisa Sköld, Helena Karlsson, Ungdomens Nykterhetsförbund, 1996.

Häftet handlar om tjejer, killar och Ungdomens Nykterhetsförbund, men också om skolan, om hur det är i ens familj, hur ungdomar vill ha det i framtiden, om vem man blir kär i och varför, om arbete och droger.

Under varje kapitel i häftet finns det fakta, övningar och frågor att diskutera.

Elever och skolpersonal som förstår – om ungdomar i familjer med missbruk.

Ett föreläsningsskript från Ungdomens Nykterhetsförbund.

Vi och dom. Ett diskussionsmaterial om identitet, trygghet och främlingsrädsla, Camilla Andersson, Ungdomens Nykterhetsförbund, 1995.

Världsnaturfonden WWF

Ulriksdals slott

170 71 Solna

Tel: 08-624 74 00

Fax: 08-85 13 29

E-post: naturvaektarna@wwf.se

Världsnaturfonden WWF är en internationell naturvårdsorganisation som arbetar för att bevara den biologiska mångfalden, verka för ett uthålligt utnyttjande av naturresurserna och motverka föroreningar och slöseri.

Naturspanarna, Lasse Levemark, Iann Lundegård, Almqvist & Wiksell Förlag AB, 1995.

Tanken med boken är att underlätta naturstudierna för de lärare som undervisar i årskurs 1-6. Författarna har tio års erfarenhet av naturundervisning för låg- och mellanstadiebarn. Alla övningar i boken är därför väl beprövade och fungerar bra. Materialet är så enkelt att även de lärare som känner sig osäkra på när och hur man ska bedriva naturundervisning vågar sig på att pröva. I "Naturspanarna" finns det 18 olika arbetsområden fördelade på olika årstider. Varje arbetsområde består av både en lärardel och ett eller flera kopieringsunderlag för elevernas arbete.

Naturväktarna 1996. En sammanställning av höstens undersökningar. Världsnaturfonden WWF i samarbete med Trygg Hansa.

Sammanställningen består av fyra avsnitt – Skog, Sjö och å, Kust och Eko – och bygger på de svar som Naturväktarna lämnat i sina undersökningsprotokoll. Målet med undersökningarna är inte att få fram vetenskapliga fakta utan att väcka nyfikenhet och engagemang för naturen omkring oss.

Vattenväktarboken, Birgitta Johansson m.fl. Liber Utbildning

Boken är indelad i tre delar: Aktiviteter, Fakta samt Växter och djur. Boken förklarar hur människan på olika sätt påverkar livsbetingelserna för växter och djur i vattnet.

Skogsväktargården, Birgitta Johansson, Liber Utbildning

Boken lär hur man kan lära sig läsa naturen och få upp ögonen för förändringar. Boken ger kunskap om skogens kretslopp och hur vi påverkar skogen.

Barns tankar om ekologiska processer, Gustav Helldén, Liber Utbildning,

Författarens metod är att genom intervjuer få barn att berätta om sina tankar och reaktioner utifrån enkla odlingsexperiment och undersökningar av jord, växter och djur.

Skolgården – Det gränslösa uterummet, Titti Olsson.

Boken vill inspirera, locka och visa att förändringar av skolgården är möjliga. Boken ger tips om hur man kan gå tillväga och om hur man utnyttjar alla de resurser som finns hos människorna i omgivningen.

Coastwatch Baltic, 1997, Report

1990 kom WWF i kontakt med Coastwatch och upptäckte att det var en lysande metod för miljöundervisning. I Coastwatch kan man kombinera naturstudier med historia och upprätthålla konkreta diskussioner om en hållbar utveckling. Coastwatch Baltic kan vara ett komplement till läromedel och undervisning i klassrummet. I dag deltar Ryssland, Estland, Lettland, Litauen, Polen och Sverige i projektet. För att rädda Östersjön krävs både kunskap och kärlek till naturen. Bästa sättet att uppnå detta sker, enligt Coastwatch Baltic, på stränderna, vid strömmarna eller sjöarna där man bor.

I september varje år deltar mer än 6 000 ungdomar i Coastwatch Baltic. Skolor från inlandet kan delta genom att undersöka sjöar och strömmar. De insamlade resultaten sänds till en nationell koordinator för databearbetning. Varje grupp som deltar får en sammanställning för att kunna göra jämförelser och andra uppföljningsarbeten.

Världsnaturutbildning

Nyhetsbrev om Världsnaturfondens utbildningsverksamhet, nr 1/96 och nr 2/96

Bilaga 5

Litteraturlista

Här redovisas en sammanställning av böcker som alla på något sätt berör de gemensamma värden som skolan ska förmedla. Böckerna kan ingå som kurs- eller referenslitteratur i undervisningen eller användas för personalutbildning inom skolan. Detta är ett axplock av litteratur som arbetsgruppen kommit i kontakt med under sitt arbete.

Adler M. (1991): **En bok om krig och fred**. Krigets bakomliggande orsaker och dagens möjligheter att skapa en varaktig fred, Pax Förlag. Boken handlar om möjligheterna till en långsiktig fredlig utveckling efter det kalla krigets slut och efter kriget i Mellan Östern. Tyngdpunkten ligger på orsaker till krig och möjligheter att skapa en varaktig fred. Den börjar med att analysera uppkomsten av krig i historien. Därefter behandlas de betingelser som krävs för att fredliga relationer ska utvecklas mellan länder. Bokens slutsatser är en vägvisare för fredsarbete och säkerhetspolitik.

Adler M., Andström m.fl. (1995): **Demokratiernas fred – en antologi om demokratiska staters inbördes fred**, Pax Förlag. Antologin tar upp hur demokrati och fred hänger samman. Den innehåller en moderniserad översättning av Kants klassiska essä ” Den eviga freden”. I ett annat inlägg sammanfattar Mats Adler den moderna forskningen om demokrati och fred. Fredrik Andström framför i en uppsats kritiska synpunkter mot tesen att demokrati skapar fred. Bruce Russett avslutar boken med en essä om den demokratiska fredens framtid.

Agrell G., Ulfvarson B. (1994): **Födrekro eller livsmening? Om arbete och arbetslöshet**. Verbum (i samverkan med SKS) Boken behandlar frågor om människosyn, samhällssyn, arbete och makt. Olika teorier från olika tider presenteras.

Bexell G., Bischofberger E., Thunberg A-M. (1996): **Statens och kyrkornas ansvar för samhället som värdegemenskap** – Ett dokument från Sveriges Kristna Råd, Verbum.

Med denna skrift inbjuder Sveriges Kristna Råd alla som arbetar med samhället och dess utveckling till en dialog om det svenska samhällets grundläggande värderingar. Vilket ansvar har stat och kyrka för sådana värderingar och för den framtida utvecklingen?

Björkman S. m. fl. (1995): **Rädslans barn – en antologi om våld**, Brevskolan.

Det finns våld som är begriplig. Den växer ur svåra kränkningar, ur frustration och rädsla. Och det finns våld som vi inte alls kan förstå. I denna antologi formulerar åtta författare sina tankar kring våldet i vår historia och vår vardag utifrån helt olika temperament och infallsvinklar.

Björlin O. m.fl. (1992): **Med cykelhjälm och magen bar**, Natur och Kultur.

I boken presenteras ett antal texter i etik och livsåskådning. Vuxenlivet, kärleken och tryggheten, ensamheten, orättvisorna, döden och meningens med allt är exempel på innehåll i de texter som finns med i antologin. Boken är främst avsedd som fördjupningsmaterial i ämnen som t.ex. religionskunskap, samhällskunskap, psykologi och filosofi, men kan också vara till glädje i alla sammanhang där etiska frågor behandlas.

Collste G. (1993): **Etik i datasamhället**. Carlssons bokförlag.

Den etiska diskussionen startar ofta för sent. Problemen med ny teknik uppmärksammas först när det inte längre går att backa. Är det också fallet med datatekniken? Att datatekniken påverkar våra liv på olika sätt är uppenbart. Men vilka etiska konsekvenser får den? Vilka etiska problem ställs de nya datayrkena inför?

Dessa och andra frågor behandlas i boken som utmynnar i frågan 'Vad är god datateknik?'

Colnerud G.(1995): **Etik och praktik i läraryrket**. En empirisk studie av lärares yrkesetiska konflikter i grundskolan.

Frågorna om vilka värden som står på spel och vilka normer som kolliderar i lärares yrkesetiska konflikter analyseras i Gunnel Colneruds doktorsavhandling Etik och praktik i läraryrket. Studien baseras på intervjuer av lärare och lärares skriftliga rapporter av yrkesetiska konflikter i grundskolan. Dessa konflikter sätts i relation till skolan som institution och avslöjar olika yrkesspecifika villkor som skapar yrkesetiska konflikter i läraryrket.

Colnerud G, Granström K. (1993): **Respekt för lärare. Om lärares professionella verktyg – yrkesspråk och yrkesetik**.

I Sverige pågår en debatt om lärares professionella status och kompetens. Boken sätter lärares kompetens i centrum och diskuterar professionalismens betydelse för läraryrket och de faktorer som hindrar och möjliggör en utveckling av lärares professionalism.

Colnerud G. (1990): **Yrkesetik: en begreppsanalys och litteraturoversikt**, Linköpings universitet.

Colnerud G. (1991): **Yrkesetiska regelverk: några jämförelser**, Linköpings universitet

Cronström-Beskow S. (1996): **Dansa med träben**, Natur och kultur.

Boken handlar om maskrosbarn och beskriver den förmåga och kreativitet som kan ge dem ett värdigt liv. Boken kan skapa större förståelse för det som utgör maskrosbarnens hemlighet.

Dahlström E. (1996): **Livsbilder. Känslor, tankar och insikter ur 65 människors liv**. En bok för alla (i samverkan med ABF, FS, KFUK-KFUM:s studieförbund, SKS, Vuxenskolan m.fl. och med stöd från Socialdepartementet)

Här finns dokumenterat många människors brottnings med grundläggande värderingsfrågor i det samtida Sverige.

Denvall V. (1996) Socialhögskolan Lund: **Skola i demokrati** – utvärdering av de elevdemokratiska grupperna på Nyvångskolan i Dalby. Arbetet startade som ett projekt men har vuxit till en reguljär verksamhet som omfattar 12 olika råd (elevdemokratiska grupper) som träffas regelbundet under skoltid. Verksamheten har ett starkt stöd på skolan, både bland elever och personal. Genom råden har eleverna både insyn i och visst ansvar för delar av den komplexa verksamhet som bedrivs på skolan. Arbetet med de elevdemokratiska råden har förändrats från att i början enbart betona trivselfrågor till att fokusera inflytandeformer.

Deutsch K.m.fl., (1993): **Framgångsrik fred. Hur stater skapat stabil fred i historien**. Pax förlag.

”Framgångsrik fred” är en banbrytande studie av hur stater löst sina inbördes konflikter och börjat samarbeta på ett sådant sätt att krig dem emellan blivit otänkbara. Boken ger en lång rad exempel på sådan fred och undersöker vilka förutsättningar som gjort dem möjliga.

Falkner, Johannesson, Pettersson, (1992): **Värld att förändra**, Miljöförbundet Jordens vänner.

En grundbok i miljö- och utvecklingsfrågor. Boken innehåller ett 30-tal artiklar om miljöproblemens och solidaritetsfrågornas verklighet. Även lösningar på krisen presenteras i boken som kan användas i skolor och studiecirkel.

Fantasi som en pedagogisk resurs i interkulturell undervisning (1988). Rapport från ett Unesco-projekt, Maj Beijer, Nina Rekola, Mario Salazar, Statens institut för läromedel, Rapport 3/88, SIL.

Rapporten syftar till att för en undervisning av alla elever utveckla material och metoder som har som mål en genomgripande förändring i interkulturell riktning av hela undervisningen. De pedagogiska grundtankarna för internationaliseringsfostran och interkulturell undervisning i ett globalt perspektiv bygger på erfarenheter inom invandrar- och flyktingundervisning i Finland och Sverige.

Ferm C. (1993) **Demokrati i praktiken**. Handbok för lärare om samverkan med elever och föräldrar, Runa förlag.

Christer Ferm har under drygt 15 år arbetat med att utveckla arbetsformer som ger elever och föräldrar reella möjligheter att vara med och påverka i skolan. Eleverna får en positiv självbild, tar ansvar för sitt arbete. Avarter som mobbning och vandalisering upphör. Christer Ferm är mellanstadie lärare på Öckerö och är flitigt anlitad för lärarfortbildning och skolutveckling.

Gren J. (1994): **Etik i pedagogens vardagsarbete**, Liber

Om yrkesetik, om människokunskap och om vår syn på barnen, om barns livsfrågor och mycket mera handlar den här boken. Bokens resonemang utgår från vardagsarbete där pedagogens etik måste vara hållbar. Det är växelspelet mellan teoretisk kunskap och praktik som bidrar till en etisk mognad.

Grenholm C. (1994): **Vad tror du på? Aktuella livsfrågor och kristen tro**. Utbildningsradion och Verbum.

Här finns avsnitt om framtidens värderingar, arbetets mening, människosyn, kvinnor och män, moraliska frågor kring bl.a. familj, rättvisa och våld.

Hagman L-P.(1995): **Moral och moralutveckling hos barn och ungdom**, Högskolan i Kristianstad, Rapportserie 1995:2.

I rapporten diskuteras teorier rörande barns och ungdomars moraluppfattning. Dessutom ges det exempel på moralforskning 1988-1993. Studierna kommenteras avseende teoretisk anknytning, metod och resultat. I ett avslutande kapitel ges även synpunkter ur ett allmänt pedagogiskt perspektiv.

Hagström U.B.(1993): **Etiken i skolplanen och klassrumsetiken – kan de mötas?** Skolledarhögskolans arbetsrapporter, nr 4, april 1993.

Författaren vill undersöka om etiken fått ett eget utrymme i de kommunala skolplanerna och om lärarnas målsättning stämmer med de mål som skolplanen anger. Boken redovisar dels en undersökning av de kommunala skolplanerna avseende begreppet etik, dels en enkät till lärare med uppföljande intervjuer med skolstyrelseordföranden och skolchefer.

Hagström U.B. (1995): **Läroplanens värdegrund – kristen etik och västerländsk humanism – kommer den att förändra skolan?** Skolledarhögskolans skriftserie, nr 6, november 1995.

Avsikten med denna studie är att ge en redovisning och analys av förslags- och beslutsprocess i de delar av läroplanen som handlar om skolans värdegrund. Den politiska processen följs från de ursprungliga förslagen över riksdagsbehandling och kompromisser fram till det slutliga beslutet. I rapporten redovisas grundläggande begrepp inom etiken. En enkät med skolledare är ett försök till mätning och testning

av olika åsikter samt ett försök att få ett grepp över implementeringen av värdegrunden i skolan.

Hagström U.B. (1996): **Rektor och etiken i skolan**, Gothia

Skolans värdegrund utgör utgångspunkten för att ge skolan ett etiskt perspektiv. Det etiska perspektivet måste ge utslag i diskussioner och fortbildning för skolans personal. Rektor har ett huvudansvar för att ett sådant arbete kommer till stånd. I boken redovisas olika aspekter på rektors roll i arbetet med de etiska frågorna i skolan.

Koskinen L. (1993): **Vad är rätt?** Prisma

Boken vill skapa förutsättningar för ett eget och självständigt tänkande när det gäller etiska frågor. För att komma vidare i vår eget tänkande behöver vi just teorier, argument och inte minst klara begrepp. Den viktigaste sanningen är det man själv kommer fram till och kan använda i praktiken. Boken vänder sig till alla som har anledning att reflektera över etiska frågor.

Liljequist K. (1994): **Skola och samhällsutveckling**, Lund, Studentlitteratur

Liljeroth L. (1995): **Skinnskallar – rasister, nationalister eller hyggliga unga män**, Gedins förlag.

Boken bygger på intervjuer av skinnskallar, deras flickvänner och föräldrar. Den bygger också på samtal med poliser, socialarbetare, psykologer och många andra. Boken ger en betydligt mer mångfacetterad bild än den gängse. Skinnskallar kan inte dras över en kam. Boken målar upp en bild av unga män som söker gemenskap och identitet.

Myrgård B, Iselau G., Nilsson L. (1988): **Etikboken: att arbeta med etiska valsituationer**, Utbildningsförlaget.

Allt fler inser vikten av att man arbetar med etiska frågor i skolans undervisning oberoende av ämne och stadium. Till det arbetet måste lärare och elever finna vägar till kunskap, analys och medvetna val. Boken introducerar en modell för ett konstruktivt arbete med etiska valsituationer. Boken riktar sig till lärare i skolans alla årskurser.

Möllersten B. red. (1992): **Regnskog – En hotad värld**, red., Streiffert.

Boken skildrar tecken på uppvaknande i Brasilien – världens största regnskogsland – och det beundransvärda arbete som där utförs av dem som vill bevara skogen. I boken finns också en rapport från penanernas kamp mot skogsbolagen på Borneo samt ett kapitel om regnskogsekologi och en redogörelse för växthuseffektens verkningar.

Norelle Beach A.: **Mångfald och medkänsla i förskolan**, Rädda Barnen.

Kan man vara rödhårig, rullstolsburen, invandrare, tjock eller olik på något annat sätt i en förskolegrupp?

Den här boken handlar om hur viktigt det är att inte skygga för olikheter, utan snarare se dem som en tillgång.

Boken är till stor del utformad som en praktisk metodbok med många konkreta exempel och direkta verktyg för arbetet i barngruppen, med föräldrar och kollegor.

Olivestam C.E., Thorsén H. (1994): **Du, etiken och livsfrågorna**, Liber

Frågan om livets mening är en av livsfrågorna vi människor ställer oss. Andra livsfrågor handlar om döden, vår identitet eller Guds existens. Boken syftar till att skapa nyfikenhet, att stimulera till diskussioner och att öka en handlingsberedskap som kan användas i olika utbildningssammanhang.

Raundalen M., Lorentzen G. (1995): **Barn och rasism**, Studentlitteratur.

Boken belyser och diskuterar bl.a. frågor om hur rasattityder utvecklas, om orsaker till rasistiskt våld och hur skolan kan arbeta mot rasism. I boken finns en förteckning över olika organisationer som arbetar med dessa frågor och en översikt över barn- och ungdomslitteratur.

Raundalen M. (1997): **Empati och aggression**. Om det viktigaste i barnuppfostran, Studentlitteratur.

Författaren har inga recept på hur man som förälder uppfostrar barn till empatiska vuxna som därmed kan använda sin aggressivitet på ett kontrollerat och kreativt sätt. Boken förmedlar kunskap från en omfattande och delvis motsägelsefull internationell forskning om barns sätt att handskas med sin aggressivitet, men också om barns utveckling av empatisk förmåga. Boken vänder sig i första hand till alla som arbetar med barn, men kan med stor behållning också läsas av föräldrar.

Robert R., Ulvnäs Moberg K. (1994): **Hon & Han födda olika**, Brombergs.

I boken låter författarna läsaren följa utvecklingen av kvinnliga och manliga egenskaper sedan arternas uppkomst. Steg för steg får vi följa kroppens och själens mognad från fosterstadiet till livets slut. Den glömda kvinnligheten och den förträngda manligheten lyfts fram i en strävan att beskriva det unika hos kvinnan och mannen.

Rossling E, Sterner J. (1995): **Växa tillsammans**, Liber

Barns utveckling är starkt beroende av att föräldrar engagerar sig i barnens skolarbete. Boken kan användas som ett underlag för diskussioner i vuxengrupp där även barn ibland kan vara med. Den stimulerar till samtal om fostransfrågor och hur vi kan stödja barnen i deras skolgång.

Ryberg L. (1995): **Etik och livsfrågor**, Bonniers

Boken ger kunskaper om etiska riktlinjer och livsåskådningar med helhetssynen på människan i centrum. Till varje kapitel finns det arbetsuppgifter av olika slag som stimulerar till egna reflektioner och samtal med andra. Boken är främst tänkt för gymnasiets religions- och filosofikurser men kan naturligtvis användas även i andra utbildningssammanhang.

Savater F. (1994): **Etik för min son**, Brombergs

Den spanske filosofiprofessorn Fernando Savater ska inviga sin son i den stor levnadskonst som kallas etik. Det handlar inte bara om hur vi ska skilja mellan gott och ont utan också om det unika med den mänskliga arten; om vår frihet att välja och skapa i våra liv. Men vi gör misstag och därför måste vi uppnå en viss livsskicklighet. Det är därför vi behöver etiken.

Svensson K., Wingborg M. (1993): **Etik och moral – en introduktionsbok**.

Utbildningsförlaget Brevskolan.

Boken innehåller många praktiska exempel, bl.a. med utgångspunkt från arbetarrörelsen.

Westander H. (1995): **Vapenexport – svenskt stål biter**, Svenska freds- och skiljedomsföreningen.

Sveriges lagstiftning, det opinionsbildande arbetet och olika ”affärer” kring vapenhandel tas upp i denna bok.

Åberg K. (1994): **Bland stjärnor och syndabockar**, Ekelunds.

Boken vill förmedla idéer om hur man kan skapa en harmonisk och fungerande klassrumsmiljö. Med gruppsykologisk teori som bakgrund presenteras tips på hur man kan gå tillväga. Boken vänder sig i första hand till lärare och elevvårdspersonal.